

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Lucie Marková

Československo a Panevropská unie, 1923-1929

Czechoslovakia and Paneuropa Union, 1923-1929

Praha, 2013

Vedoucí práce: doc. PhDr. Mgr. Václav Horčíčka, PhD.

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla především poděkovat vedoucímu mé práce doc. PhDr. Mgr. Václavu Horčíčkovi, PhD., za cenné připomínky a rady při vedení práce. Také bych chtěla poděkovat Mgr. Evě Hajznerové za pomoc při korektuře práce a Ing. Janě Příbáňové za pomoc při cizojazyčných překladech.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokého školního studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 24. 7. 2013

podpis

Abstrakt

Tématem této bakalářské práce je Československo a Panevropská unie v letech 1923-1929. Práce se soustředí na vývoj Panevropského hnutí v Československu v průběhu dvacátých let. Je zaměřená na zkoumání myšlenkových zdrojů, procesu vzniku a vývoj tohoto hnutí. Neopomíjí také osobu zakladatele Panevropy Richarda Coudenhove-Kalergiho. Práce reflektuje postavení významných osobností Československé republiky a jejich názor na Spojené státy evropské. Zároveň je v práci ve stručnosti zaznamenána i iniciativa francouzského ministerského předsedy Aristide Brianda. Cílem práce je zodpovězení otázky, jaký byl postoj československé politiky, hlavně zahraniční a hospodářské ke Coudenhovovým myšlenkám. Také jak se k těmto myšlenkám stavěly špičky této politiky – T. G. Masaryk, E. Beneš, R. Hotowetz a další. Druhou otázkou, kterou se bakalářská práce zabývá, je, zda se československá politika nechala ovlivnit ideami Coudenhove-Kalergiho a naopak. Autorka se zaměřila též na to, zda politické špičky československé politiky podporovaly hnutí mladého hraběte a vyjadřovaly mu sympatie. Posledním úkolem bakalářské práce je shrnout vývoj československé sekce Panevropské unie a její neshody s myšlenkami Coudenhove-Kalergiho.

Klíčová slova

Panevropská unie, Richard Coudenhove-Kalergi, Československo

Abstract

Topic of this work is Czechoslovakia and Paneuropa union in 1923-1930. The work is focused on development of Paneuropa Union in Czechoslovakia in twenties. It concentrates on research of ideas source, process of genesis and development of this movement. It also does not forget to remember founder of Paneuropa union Richard Coudenhove-Kalergi. The work reflects position of important figures of Czechoslovakia Republic and their opinions on United States of Europa. At the same time work briefly records initiative took by France prime minister Aristide Briand. The result of this work should be an answer to question what attitude was of Czechoslovakia politics toward Coudenhove's ideas, mainly about foreign and economic politics. Also what attitude adopted top political representatives of Czechoslovakia – T. G. Masaryk, E. Beneš, R. Hotowetz and others? Second question is if the Czechoslovakia politics was influenced by Coudenhove-Kalergi's ideas and on the other was around. Author also focused on question if leading Czechoslovakian politics supports this movement and if they had expressed sympathy to this movement. Last task this work is to summarize development of Czechoslovakian branch of Paneuropa Union, its agreement and disagreement with Coudenhove's ideas.

Key words

Paneuropa Union, Richard Coudenhove. Kalergi, Czechoslovakia

Obsah

1. Úvod	7
2. Panevropská unie	10
2. 1 Počátky sjednocené Evropy.....	10
2. 2 Vývoj Panevropské unie.....	11
2. 3 Myšlenky Panevropské unie	15
2. 4 Stručné shrnutí Briandovy iniciativy	18
3. Osobnosti Panevropy	20
3. 1 Richard Coudenhove-Kalergi	20
3. 2 Tomáš Garrigue Masaryk a Panevropská unie	22
3. 3 Edvard Beneš a Panevropská unie	25
3. 4 Rudolf Hotowetz a Panevropská unie	27
3. 5 Další osobnosti Československa	28
4. Československá zahraniční politika a Panevropa.....	31
4. 1 Československá sekce Panevropské unie	31
4. 2 Československá zahraniční politika	37
4. 3 Vztahy se sousedními státy	38
4. 3. 1 Vztahy s Německem	39
4. 3. 2 Vztahy s Rakouskem	40
4. 3. 3 Vztahy s Maďarskem.....	41
4. 4 Československá zahraniční politika a Panevropa	41
4. 4. 1 Politické zprávy	43
5. Závěr.....	47
6. Prameny a literatura	49

1. Úvod

Dvacátá léta v Evropě se odehrávaly ve znamení myšlenek celoevropské hospodářské a politické integrace. S takovými myšlenkami přišel například Spolek pro evropskou kooperaci. Německý směr zase reprezentoval Evropský celní spolek – *Euro-päischer Zollverein*. Dále integrační myšlenky také podporovala Unie lig Společnosti národů.¹ Málokdo ale ví a také se na to zapomíná, že s ideou Spojených států evropských přišel po první světové válce i československý občan Richard Coudenhove-Kalergi.

Práce se soustředí na vývoj Panevropské unie v Československu v průběhu dvacátých let. Reflektuje postavení významných osobností Československé republiky a jejich názor na sjednocené evropské státy. Konkrétně se zaměřuje na Tomáše G. Masaryka, Edvarda Beneše a Rudolfa Hotowetze. Je zde také stručně zaznamenaná postava ministerského předsedy Francie Aristide Brianda, který rozvinul vlastní koncepci Spojených států evropských.

Práce by měla odpovědět na to, jaký byl postoj československé politiky, hlavně zahraniční a hospodářské, k integraci Evropy. Také jak se k tomu stavěly špičky této politiky – Tomáš Garrigue Masaryk, Edvard Beneš, Rudolf Hotowetz a další. Zároveň se bude soustředit na to, zda se československá zahraniční politika nechala ovlivnit ideami Coudenhove-Kalergiho a zda to působilo naopak. Zkoumala jsem, zda prezident Masaryk podporoval hnutí Coudenhove-Kalergiho a zda mu vyjadřoval sympatie. Totéž mě zajímalo i u dalších výše zmiňovaných mužů. Zároveň jsem zjišťovala, jak fungovaly československé pobočky Panevropské unie a zda byly nějaké neshody této pobočky s Coudenhove-Kalergim.

Poznatky jsme čerpala převážně z nevydaných pramenů, důležitým zdrojem informací se pro mě tedy staly archivy. Spolupracovala jsem s Archivem Kanceláře prezidenta republiky, Archivem Masarykova Ústavu Akademie věd, Archivem Ministerstva zahraničních věcí a Národním archivem Technického muzea, kde se nachází pozůstalost Rudolfa Hotowetze. Tento fond byl ovšem při povodních v roce 2002 poškozen, a proto

---

¹ JEŘÁBEK, Miroslav: *Za silnou střední Evropu. Středoevropské hnutí mezi Budapeští, Vídní a Brnem v letech 1925-1939*, Praha 2008, s. 30.

jsou některé jeho složky neuspořádané, což přináší problém zejména při citacích. V Archivu Kanceláře prezidenta republiky a v Masarykově ústavu archivu AVČR jsem si prostudovala osobní korespondenci prvního prezidenta Československé republiky Masaryka a ministra zahraničních věcí Edvarda Beneše s Coudenhove-Kalergim. Zároveň jsem četla zprávy československých vyslanců v sousedních zemích Československa, psané na Ministerstvo zahraničních věcí. Tyto řádné zprávy poskytovaly reflexi vývoje panevropského hnutí v příslušných zemích. Některé archivní složky obsahují také stručné nastínění směru československé zahraniční politiky a obchodní hospodářské smlouvy první republiky.

Vývoj Panevropské unie je dostatečně popsán v literatuře, například v knihách zabývajících se mezinárodními vztahy a vznikem evropské integrace. Poněkud méně zpracované je téma týkající se postoje československých představitelů k tomuto hnutí. Pro mě byly stěžejní knihy samotného zakladatele Panevropské unie *Panevropa* a *Ein Leben für Europa*, což jsou autorovy paměti. Též jsem čerpala z díla Michala Babíka nazvaného *Iniciativa Aristide Brianda a Československo*. Autor se zde věnuje mimo jiné také vztahu Richarda Coudenhove-Kalergiho a Aristide Brianda a zároveň reflektuje Briandovu iniciativu v československém tisku. Problematice Panevropy se též věnuje Vladimír Goněc a Dagmar Moravcová. V několika knihách jsou o Panevropě zmínky, které tuto činnost uvádí jako první náznaky na sjednocení Evropy v poválečném období. Taková je například *Historie integračních koncepcí a jejich vyústění v EU* (autoři Schelle, Veselá, Vojáček a Hloušek). Velmi nápomocné mi byly studentské absolventské práce, ať už bakalářské, či diplomové. Jedná se o práce Antonína Kaplana *Příspěvek k vývoji „panevropského hnutí“ ve třicátých letech 20. století*, který svoji diplomovou práci obhájil na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a bakalářskou práci Terezy Palčíkové, jež nese název *Koncepce střední Evropy v myšlení Masaryka, Beneše a Coudenhove-Kalergiho*. Autorka ji obhájila na Masarykově univerzitě v Brně. V kapitolách o československé zahraniční politice mi posloužila bakalářská práce Petra Jindřicha *Československo a vznik Malé dohody: možnosti a limity poválečné spolupráce zemí střední a jihovýchodní Evropy* a také kniha s názvem *Československá zahraniční politika 1918-1938* od Antonína Klimka a Eduarda Kubů. Autorův život a původ mi přiblížily paměti jeho matky Mitsuko Coudenhove-Kalergi a kniha od Petra Maška *Modrá krev*.

Opomenuty nemůžou zůstat novinové články. Panevropské unii se věnuje časopis *Střední Evropa*, který obsahuje rubriku *Panevropa*. Zde své příspěvky uveřejnili

Posselt Martin a Moravcová Dagmar. Využila jsem také články od Vittoria Ponse a opět od Michala Babíka. Nejstěžejnější z časopisů byla revue Paneuropa, vydávaná Richardem Coudenhovem-Kalergim. Časopis obsahuje spoustu příspěvků k tomuto hnutí, ale také vývoj jednotlivých poboček.

2. Panevropská unie

2. 1 Počátky sjednocené Evropy

První světová válka skončila katastrofou pro celou Evropu. Rozbila nejen politickou mapu, ale také liberální poměry ve všech oblastech světa, především v hospodářství a obchodu. Válka ovšem nebyla jedinou příčinou hospodářského úpadku. Dalšími důvody byly velké evropské zbrojení a vojenská pohotovost, také všeobecné zadlužení jak evropských, tak i mimoevropských států, dále i umělé přetrhání hospodářských střeoevropských oblastí mírovými smlouvami. Díky výsledkům první světové války se vytvořily nové státy, mezi nimi i Československo. To patřilo v centrální Evropě a Podunají ke státům průmyslově i hospodářsky nejrozvinutějším, stejně tak i v oblasti vzdělanosti a kultury. Československo však mělo nevýhodnou zeměpisnou polohu. A proto si troufám tvrdit, že Československé republice by pomohlo, kdyby se realizovaly plány na Spojené státy evropské. Alespoň co se týče záruky hranic. V hospodářství by jí mohla pomoci celní unie a volný obchod. První republika neměla totiž zrovna vzorové vztahy se svými sousedy. Ale více v kapitole o zahraniční politice ČSR.

Projekt sjednocené Evropy, či Spojených států evropských, vznikl už v dobách dávných. Za předchůdce konceptu „sjednocené Evropy“ můžeme považovat Jiříka z Poděbrad a Antoina Mariniho. I přesto, že jejich projekt byl zaměřen proti jinému „zlu“ než projekt o několik století později, měl podobný charakter. Snaha o sjednocení Evropy se rozvíjela dál. Za všechny lze uvést Viktora Huga, jehož spis Rýn je možné považovat za předchůdce známějšího projektu Richarda Coudenhove-Kalergiho Panevropská unie. Hugo tvrdil, že by se Francie a Německo měly spojit v úzkou alianci. Díky tomu by vzniklo jádro evropského bloku, avšak bez Velké Británie a Ruska (totéž zopakoval zmiňovaný Coudenhove-Kalergi ve dvacátém století). Postupně došlo k posunu od spolupráce politické ke spolupráci hospodářské. K zástupcům této teorie patřil Alfred Nossig, který chtěl organizaci pojmut jako unii hospodářskou. Tím se výrazně odklonil již od zmiňovaného konceptu Panevropy.²

---

² GONĚC, Vladimír: *Evropská idea: idea mírové, kooperující a sjednocující se Evropy*, Brno 2007, s. 18.

2. 2 Vývoj Panevropské unie

S návrhem Panevropské unie přišel v roce 1923 Richard Coudenhove-Kalergi, který ve stejný rok publikoval knihu s názvem Panevropa. Lze to chápat jako reakci na hrůzy první světové války. Vznik takového společenství měl zabránit válce nové. V této knize nastolil zásadní problémy, které s sebou nesla rozčleněnost poválečné Evropy a výhody jejího sjednocení. Ze svého konceptu vyčleňuje Velkou Británii a Rusko, což s sebou přinášelo řadu neshod se sympatizanty Panevropské unie.

Knihou Panevropa chtěl Coudenhove probudit politické hnutí, které bylo ukryté ve všech evropských národech. Zastával názor, že jedině vůlí Evropanů se může vytvořit sjednocená Evropa. Příčina úpadku byla dle něj politická. Ve své knize uvedl: „*Příčina úpadku Evropy je politická, nikoli biologická. Evropa neumírá stářím, ale proto, že její obyvatelé se navzájem vraždí a ničí nástroji moderní vědy. Co se týče kvality, Evropa je stále studnicí nejproduktivnějších lidí na světě. Snaživí Američané jsou Evropané, transplantovaní do jiného politického prostředí. Evropské národy nejsou senilní – je to jejich politický systém, který je senilní. Světová válka změnila pouze politickou mapu Evropy, nikoli její politický systém.*“³ K tomu ještě dodal, že pokud se Evropa nesjednotí, zůstanou z ní pouze trosky. To potvrdil i v článku *The Pan-European Outlook*. Zde hrabě napsal: „*Existují tři důvody, proč se spolupráce v Evropě stává nezbytnou. První důvod je prevence před válkou, druhý prevence před ekonomickým krachem a třetí je obrana Evropy před bolševickým nebezpečím.*“⁴ Dále dodal, že i kdyby existovalo jen nebezpečí války, měli by lidé vynaložit veškeré úsilí pro vznik Panevropy. Totéž platilo pro zbylé dva důvody.⁵

Hrabě uváděl, že velkým cílem Panevropy je zrušení hranic. Příklad viděl v hranicích mezi Anglií a Skotskem. Pracovat na zrušení hranic se podle jeho názoru mělo třemi směry: z vojenského hlediska, kvůli Evropské federaci, z ekonomického hlediska, kvůli volnému obchodu a z nacionálního hlediska, kvůli ochraně menšin a rovnosti mezi národy Evropy.⁶

---

³ COUDENHOVE-KALERGI, Richard: *Pan-Evropa*, Praha 1993, s. 11.

⁴ COUDENHOVE-KALERGI, Richard: *The Pan-European Outlook*, in: *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1931-1939)*, r. 10, č. 5 (9/1931), s. 638.

⁵ Tamtéž.

⁶ Tamtéž, s. 639.

Poté, co vyšla Coudenhovova Panevropa, začal hrabě o rok později vydávat revue Paneuropa, která měla reflektovat vývoj hnutí. Přispíval tam především sám zakladatel, ale například také Rudolf Hotowetz.⁷ Časopis měl sloužit na propagaci myšlenek Panevropy. Revue měla čtrnáct ročníků a každý měsíc vycházelo nové číslo. Výjimkou byly letní prázdninové měsíce. Za druhý ročník byly považovány ročníky 1925 a 1926. Tento ročník neobsahoval deset, ale dvanáct čísel. Obsah časopisu se věnoval aktuálním hospodářským a politickým problémům týkajících se evropské otázky.⁸ V tomto časopise také Coudenhove-Kalergi uveřejnil program Panevropské unie, který si dovoluji odcitovat:

Program v roce 1923 založené Panevropské unie

1. Panevropské hnutí je nadstranické masové hnutí ke sjednocení Evropy. Panevropská unie je nositelkou Panevropského hnutí⁹
2. Panevropská unie zamýšlí založení sesterské organizace k Panamerické unii, která pracuje na sjednocení amerického kontinentu
3. Její cíl je sjednocení všech západně od SSSR ležících států evropského kontinentu pro zajištění míru, rovnoprávnosti a celní unie
4. Směrnice světové politiky panevropské unie jsou:
  - a) Úzká shoda s Britskou říší
  - b) Trvalé zajištění rusko-evropského míru a podpory rusko-evropského hospodářského vztahu
  - c) Přátelská spolupráce s Panamerikou a Východní Asií
5. Panevropská unie se zdržuje každého vměšování do vnitropolitických otázek
6. Panevropská unie je po státech rozčleněná; každý stát má svůj samostatný výbor, který je finančně nezávislý. Centrální kancelář Panevropské unie se nachází ve Vídni
7. Symbol Panevropské unie je červený kříž na zlatém slunci¹⁰ (v symbolu Panevropské unie se snoubil křesťanský princip s řeckým humanismem uspořádaný na modré obloze, reprezentující neposkvrněný mír)¹¹

---

⁷ Československý ministr pro zahraniční obchod, později ministr průmyslu, obchodu a živností.

⁸ KAPLAN, Antonín: *Příspěvek k vývoji „panevropského hnutí“ ve třicátých letech 20. století (DP)*, Praha 2008, s. 15.

⁹ COUDENHOVE-KALERGI, Richard: Paneuropäische Union, in: *Paneuropa*, r. 1925, č. 1, s. 28.

¹⁰ Tamtéž, s. 29.

Hrabě ve svých pamětech napsal, že o návrhu Panevropy bylo tvrzeno, že je to utopie: „*K Panevropě byla vznesena výčitka utopie*“.¹² Z výročních zpráv vyslance Mosera v Budapešti víme, že za utopii Panevropu považovali například maďarští politici. „*Maďarští protivníci hnutí prohlašují za utopii. Není prý podkladu, na kterém by se mohly sejít různorodé národy Evropy... Myšlenka Panevropy prý není života schopná, protože její uskutečnění znamená zánik zdravého zápolení národů, což je jak protipřirozené, tak protikulturní.*“¹³ Coudenhove-Kalergi na to odpověděl, že tomu tak není. Podle jeho názoru každá významná historická událost začínala jako utopie a končila jako realita.¹⁴ To se splnilo i Coudenhove-Kalergimu, nicméně až po druhé světové válce v rámci Evropské unie. Další doklad o tom, že málokdo myšlenku Panevropy věřil, doložil sám hrabě. Jak napsal: „*Nyní bude spousta z vás říkat: Uznáváme Evropskou federaci za nutnou, ale ne za možnou. Není možná jednota národů s různými jazyky, rozdílnou tradicí ve federaci*“.¹⁵

Zásadní pro vznik Spojených států evropských považoval spolupráci Německa a Francie. Není divu, že se tyto dva státy po první světové válce neměly v lásce. Německo platilo neúměrně vysoké válečné reparace, které stanovila Versailleská smlouva a zasloužila se o to právě Francie. Coudenhove-Kalergi tvrdil, že Německo a Francie vyjdou ze strašlivé krize, kterou prožívaly, buď jako spojení Evropané, nebo vykrvácejí, zakousnutí jeden do druhého.¹⁶ Smíření bylo možné, dokud byl v Německu kancléřem Gustav Stresemann a ve Francii Aristide Briand. Po odchodu Gustava Stresemanna se tyto naděje rozplynuly.

Velkou váhu pro Panevropské hnutí měl první panevropský kongres, který se konal ve Vídni ve Velkém koncertním sále. Sál byl vyzdobený panevropskými symboly. Kongres trval od 3. – 5. října 1926 a sešlo se na 2000 zástupců z dvaceti čtyř zemí.¹⁷

---

¹¹ VILLANUEVA, Daniel: Richard von Coudenhove-Kalergi's "Pan-Europa" as the Elusive "Object of Longing", in: *Rocky Mountain Review of Language and Literature*, r. 59, č. 2 (2005), s. 68.

¹² COUDENHOVE-KALERGI, Richard: *Ein Leben für Europa*, Berlín 1966, s. 122.

¹³ Řádná politická zpráva č. VIII. za měsíc srpen a září 1926, č.j. 13.980/26, Masarykův ústav archiv Akademie věd ČR (dále jen MÚA AVČR), fond: Edvard Beneš, k. EB I – 180.

¹⁴ PONS, Vittorio: Počátky myšlenky panevropanství, in: *Masaryk a myšlenka evropské jednoty. Sborník příspěvků konference konané ve dnech 13. a 14. června 1991*, Praha 1992, s. 18.

¹⁵ COUDENHOVE-KALERGI, Richard: Europe To-Morrow, in: *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1931-1939)*, r. 18, č. 5 (9-10/1939), s. 627.

¹⁶ COUDENHOVE-KALERGI, Richard: *Pan-Europa*, s. 75.

¹⁷ ORLUC, Katiana: A last Stronghold against Fascism and National Socialism? The Pan-European Debate over the Creation of a European Party in 1932, in: *Journal of European Integration History*, r. 8, č. 2, s. 27.

Českoslovenští zástupci se účastnili s opatrnou podporou Hradu.¹⁸ Zasedání bylo trojího druhu:

- politické
- hospodářské
- kulturní¹⁹

Zároveň byly ustanoveny tři výbory:

- výbor pro politiku menšiny
- výbor pro hospodářské otázky
- výbor pro duchovní spolupráci²⁰

V návaznosti na kongres proběhlo první zasedání Centrální rady, která byla právě založená. Skládala se z prezidenta Panevropské unie, centrály, prezidentů národních sekcí Unie a z delegátů evropských států.²¹ Coudenhove-Kalergi tento kongres hodnotil velmi pozitivně. Československý vyslanec Vavrečka ocenil dobrou režii kongresu, ale také napsal, že se hnutí bude rozvíjet jako teoreticko-propagační a bude omezeno na okruh humanistických intelektuálů. Zároveň upozorňoval na mizivou účast evropských politiků a také na nejasná vystoupení těch, kteří se panevropského kongresu účastnili.²² V revue Paneuropa bylo oznámeno datum konání druhého panevropského kongresu, který se měl uskutečnit ještě téhož roku v Paříži. K tomu ale nedošlo.²³ Oficiálním důvodem k odkladu druhého kongresu byla časová tíseň spojená s organizačně náročnými přípravami. Druhý panevropský summit tak nakonec proběhl v Berlíně v květnu 1930.²⁴

Dalším důležitým datem pro Panevropskou unii se stalo 5. září 1929, kdy bylo zveřejněno Briandovo memorandum. V revue Paneuropa to bylo označeno jako den, který pro Evropu znamená historické datum. Jinde to bylo označeno jako první panevropský kongres vlád. Coudenhove tomu přikládal stejnou váhu jako prvnímu panevropskému kongresu ve Vídni v roce 1926.²⁵ Briandovo memorandum bylo rozesláno francouzskou vládou roku 1930 dvaceti sedmi evropským státům a Briand v něm

---

¹⁸ BABÍK, Michal: *Iniciativa Aristide Brianda 1929-1930 a Československo*, Brno 2006, s. 82.

¹⁹ KAPLAN, Antonín: c. d., s. 19.

²⁰ Tamtéž.

²¹ Tamtéž.

²² JEŘÁBEK, Miroslav: c. d., s. 54.

²³ KAPLAN, Antonín: c. d., s. 19.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ BABÍK, Michal: *Iniciativa...*, s. 47.

nastínil vlastní podobu Spojených států evropských. Nakonec jeho jednání o tomto projektu na půdě Společnosti národů ztroskotalo a nepřineslo téměř žádný výsledek.

2. 3 Myšlenky Panevropské unie

Jedním z důvodů, proč by se měly evropské státy sblížit, byl technický pokrok. Jak napsal Coudenhove-Kalergi, přirozenou mírou vzdáleností nebyla délka cesty, ale její trvání. „*Zmenšováním subjektivních vzdáleností se stávají země velmi malé, národy se navzájem přibližují.*“ Tudíž se měly státy přiblížit době i politicky.²⁶ Zároveň Coudenhove-Kalergi neodděloval ekonomický rozměr evropské integrace od toho politického. Podle jeho názoru by nemělo smysl vytvářet jen společný trh bez politické integrace, jelikož by to nakonec vedlo opět jen ke konfliktům.²⁷

Jak jsem zmiňovala výše, otázkou bylo začlenění Ruska a Velké Británie. Hospodářský úpadek Evropy způsobila mimo jiné odluka Ruska jako následek revoluce a blokády hospodářství. Richard Coudenhove-Kalergi vytušil hrozbu Ruska, které by mohlo zničit jak Československo, tak i další slabé evropské státy. Dokonce ruské nebezpečí přirovnával k makedonskému, které kdysi zničilo starověkou řeckou civilizaci. Rusko bylo hospodářsky celkem zaostalé za západní Evropou. Vždyť jen nevolnictví, v Českých zemích zrušené v roce 1781, se v Rusku udrželo až do roku 1861. Země byla také oslabena krymskou válkou. Největší rozklad země ale způsobila právě první světová válka, únorová a Velká říjnová revoluce v roce 1917. Teprve kolem roku 1921 se situace změnila, když V. I. Lenin přišel s návrhem nové hospodářské politiky, která mohla Rusko postavit zpět na nohy. To byl, myslím, onen impuls pro Coudenhove-Kalergiho, proč předpokládal hrozbu Ruska. Pokud by se tento stát hospodářsky zvedl, ohrozilo by to malé státy nesjednocené Evropy. Před válkou Evropu proti Rusku chránila ještě jedna věc – hráz tvořená ze silných států. Ta se po první světové válce rozpadla a nově vzniklé státy by se nátlaku Ruska neubránily. Richard tvrdil, že další válka by Evropu zničila a zruinovala ji a jen Rusko by vyšlo z války vítězně.²⁸ Hrozbu nastávající války sám vytušil – když ve svém časopise v roce 1925 napsal: „*Evropský mír je*

---

²⁶ COUDENHOVE-KALERGI, Richard: *Pan-Evropa*, s. 17.

²⁷ KUČERA, Rudolf: Stále aktuální kořeny a počátky evropské integrace, in: *Přítomnost*, 200901-200903, Zima, s. 14-17. Dostupné také z: http://czech.pritomnost.cz/files/2009Flash/2009_4.

²⁸ COUDENHOVE-KALERGI, Richard: *Pan-Evropa*, s. 61.

dnes přinejmenším stejně silně ohrožen, jako na jaře 1914. Nacionální nenávist narůstá...“²⁹

Stejně důvody potvrdil také L. Amery ve svém článku. Rusko z geografického hlediska (mělo nepřirozené hranice na Uralu) a také z politického – bylo vždy ve vývoji oproti Evropě pozadu.³⁰ Coudenhove k tomu napsal toto: „*Rusko bylo posledním existujícím ostrovem na světě. Evropa měla bližší vztahy s Austrálií než s Ruskem a hranice, které neexistovaly geograficky, byly hlubší než Atlantický oceán, dělící Evropu a Spojené státy americké.*“³¹

Hrabě Richard tvrdil, že hospodářské vztahy Evropy k Rusku vyžadují evropské hospodářské sjednocení neméně než politické. Největší hrozbu spatřoval v rozšíření komunismu dále do Evropy.³² Uvedl to na příkladě Spojených států amerických. Kdyby nebyly jednotné, hrozilo by nebezpečí od Mexika. Stejně to dle něj platilo i pro Evropu. Jakmile by Estonsko, Lotyšsko, Litva, Polsko a Rumunsko byly nezávislé státy bez garancí jejich hranic, bylo by pravděpodobné, že by se je Rusko jednoho dne pokusilo svrhnout a spojit tyto státy v jednotnou Sovětskou republiku.³³ Kdyby tyto státy byly spojené v Evropské federaci, Rusko by si toto nedovolilo, byl by udržován mír mezi Evropou a Ruskem.³⁴ Vztáhnu-li to opět na příklad Československa, samotné by se Rusku neubránílo. A takových států bylo v tehdejší Evropě více. Nutno dodat, že v době, kdy Coudenhove prezentoval myšlenku Panevropské unie, nebylo Československo úplně osamocené. Existovala tzv. Malá dohoda, do které spadalo Československo, Jugoslávie a Rumunsko. Malá dohoda byla výrazně podporovaná Francií.³⁵

Velkou Británii nezačleňoval ne kvůli nepřátelským pocitům, ale protože bylo dle něj nemožné začlenit celé velké britské impérium, jehož byla Británie středem.³⁶

Pro Evropu by přístup Velké Británie do tohoto společenství byl katastrofální. Autor článku Amery uznává, že bylo celkem moudré udržet Británii mimo toto spole-

---

²⁹ II. Paneuropa, 14. Europäische Kriegsgefahr, in: *Paneuropa*, r. 1925, č. 1, s. 21.

³⁰ AMERY, Leopold, Stennett: The British Empire and the Pan-European Idea, in: *Journal of the Royal Institute of International Affairs*, r. 9, č. 1 (1/1930), s. 7.

³¹ COUDENHOVE-KALERGI, Richard: The Pan-European Outlook, s. 649.

³² Tamtéž.

³³ Tamtéž, s. 650.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ COUDENHOVE-KALERGI, Richard: *Pan-Evropa*, s. 70.

³⁶ DAWSON, William, Harbutt: The Pan-European Movement, in: *The Economic Journal*, r. 37, č. 145 (4/1927), s. 65.

členství a zároveň s ní udržovat co nejvřelejší vztahy.³⁷ Coudenhove-Kalergi též zmiňoval, že všichni Panevropané jsou přátelé myšlenky Britského impéria, neboť vědí, že Britská říše si přeje mír. Dodal, že značná část stoupců Panevropy si přála, aby se Británie stala členkou této unie. Francie se obávala, že zůstane v Evropě osamocena s Německem a Itálií. Totéž platilo pro Německo, které se strachovalo samoty s Francií a Itálií.³⁸ Na otázku, proč je nezbytné vyloučit Velkou Británii z Panevropy kvůli jejím dominiím, když téměř každý evropský stát má zájmy mimo Evropu (Francie, Belgie), hrabě odpověděl: „*Rozhodnutí je na Velké Británii. Nikdo v Evropě by neřekl nic proti vstupu Britského impéria do Evropské federace. Přineslo by to skvělou možnost emigrace a další výhody pro Evropu.*“³⁹ Coudenhove si však nemyslel, že by britská dominia se vstupem souhlasila.⁴⁰ Zároveň se Coudehove-Kalergi domníval, že by pro Anglii bylo zřejmě nepřijatelné vázat se na kontinent, když již po čtyři staletí upřednostňuje politiku proti přímému spojení s kontinentem.⁴¹ Nebylo příliš velkých náznaků, že by se Velká Británie nějak chtěla v evropském prostoru angažovat. Britské ministerstvo zahraniční nikdy nebralo aktivity panevropského hnutí vážně a ještě v roce 1930 nevlastnilo žádnou Coudenhovovu publikaci.⁴²

V jednotě Evropy viděl Coudenhove-Kalergi jediné řešení. Hospodářským vzorem pro Panevropskou unii mu byly Spojené státy americké. Coudenhove tvrdil, že za svůj příkladný rozmach vděčí USA své jednotě. Spojené státy vyšly z první světové války ekonomicky velmi dobře a dokonce po pádu libry převzal dolar místo světové měny. Richard tvrdil, že Evropa má pro sjednocení mnohem lepší předpoklady, než měly Spojené státy americké. A navíc, pokud se Evropa nesjednotí dobrovolně, bude sjednocena násilně, protože ji tak sjednotí Rusko. Coudenhove o tom psal ve dvacátých letech, Rusko o tom lidstvo přesvědčilo o pár let později.⁴³

Za nepřátele Panevropy na prvním místě považoval šovinisty a pak komunisty, kteří jsou schopni ve jméno svých mocenských ambicí zlikvidovat jakékoli svobody i svobodný trh.⁴⁴ V politickém programu Panevropské unie Čech a Moravy je též uvedeno, že unie bude bojovat proti nihilismu, ateismu a amorálnímu konsumismu, vládě

---

³⁷ AMERY, Leopold, Stennett: c. d., s. 8.

³⁸ COUDENHOVE-KALERGI, Richard: *The Pan-European Outlook*, s. 643.

³⁹ Tamtéž, s. 646.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ COUDENHOVE-KALERGI, Richard: *Ein Leben...*, s. 115.

⁴² KAPLAN, Antonín: c. d., s. 11.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ KUČERA, Rudolf: c. d., s. 14.

technokracie a byrokratické všemocnosti.⁴⁵ Nesouhlasí s jakoukoli tyraníí a totalitarismem. Také nesouhlasí s vyháněním a pronásledováním, či etnickými čistkami, ohrožováním lidského života umělými potraty a euthanasií. Mimo to všechno Panevropská unie bojuje také proti podřizování politické vize Panevropy čistě hospodářským zájmům.⁴⁶ Je to pouze program Panevropské unie Čech a Moravy, ale předpokládám, že je odvozený od programu Panevropy.

Coudenhove-Kalergi si kladl otázku, který stát by měl uchopit iniciativu Panevropy. Uvažoval nad tím, že by iniciativu měla převzít Francie, která udržovala silnou armádu Evropy. Nakonec se však rozhodl, dle něj, pro lepší mocenskou skupinu, již byla Malá Dohoda. Jak sám napsal, Malá dohoda jako dědička Habsburské říše s padesáti miliony obyvatel byla téměř velmoc. Tři členové této dohody: Československo, Rumunsko a Jugoslávie byly na cestě ke spojení států a na sever skrze Polsko po jih Balkánských států se měla dohoda následně rozšířit.⁴⁷

2. 4 Stručné shrnutí Briandovy iniciativy

Panevropské hnutí mělo stoupence ve vysokých kruzích. Známy příznivec byl již zmiňovaný Aristide Briand. Iniciativu Aristida Brianda lze považovat za vrchol činnosti panevropského hnutí v meziválečném období a zároveň i vrchol evropských integračních snah v meziválečném období.⁴⁸ Setkání Coudenhove-Kalergiho a Brianda se uskutečnilo roku 1925, při zpáteční cestě Richarda z USA.⁴⁹ Coudenhove usiloval o to, aby se myšlenka Panevropy dostala do povědomí významných politiků. Briand mu v tom měl pomoci. Roku 1927 se stal Briand čestným prezidentem Panevropské unie⁵⁰ a o rok později se chystal předložit návrh této unie Společnosti Národů. Jeho koncepce se ale od Coudenhovovy poněkud lišila a to hlavně v otázkách členství Velké Británie. Hlavní sloupce měly být Francie, Německo, Velká Británie. Tyto státy měly vytvořit hráz pronikání amerického kapitálu do Evropy. Nebezpečí Ruska Briand neakcentoval.⁵¹ I přesto však Coudenhovovy myšlenky udělaly na Brianda velký dojem. Briand

---

⁴⁵ Politický program Panevropské unie Čech a Moravy, in: *Střední Evropa*, r. 1997, č. 69, s. 118-119.

⁴⁶ Tamtéž, s. 119.

⁴⁷ COUDENHOVE-KALERGI, Richard: *Ein Leben...*, s. 116-117.

⁴⁸ BABÍK, Michal: *Iniciativa ...*, s. 32.

⁴⁹ MORAVIDOVÁ, Dagmar: *Československo, Německo a evropská hnutí 1929-1932*, Ústí nad Orlicí 2001, s. 228.

⁵⁰ ORLUC, Katiana: c. d., s. 27.

⁵¹ BABÍK, Michal: *Iniciativa ...*, s. 37.

tento plán nepředložil k diskuzi na Shromáždění Společnosti Národů jen pro argumenty hraběte, ale také proto, že usiloval o zajištění francouzské bezpečnosti i poté, co byla vyklizena poslední zóna okupovaného Porýní.⁵² I přes menší názorovou rozdílnost Coudenhove-Kalergi považoval Brianda za politického umělce a jeho politiku za umělecké dílo. A iniciativa tohoto politika pro něj měla takový význam, jako měly pokusy o sjednocení Itálie či Německa v roce 1848.⁵³ S Briandovým memorandem i přese všechno spokojen nebyl.

Mezi další příznivce Panevropy patřili například Otto von Habsburg, Thomas Mann, nebo Charles de Gaulle. Dále také Painlevé, Seipel, Renner, Sforza a mnoho dalších.⁵⁴ Coudenhove si dopisoval s takovými osobnostmi, jako byli Albert Einstein či Sigmund Freud.⁵⁵ Richard zároveň potřeboval, aby se o panevropském hnutí dozvěděla veřejnost, protože když si sjednocení Evropy bude přát každý obyvatel kontinentu, bude snazší Evropu sjednotit.

---

⁵² MORAVCOVÁ, Dagmar: *Československo...*, s. 228.

⁵³ BABÍK, Michal: *Iniciativa...*, s. 66.

⁵⁴ Die Paneuropa-Bewegung, in: *Paneuropa*, r. 1925, č. 1, s. 21.

⁵⁵ VILLANUEVA, Daniel: c. d., s. 69.

3. Osobnosti Panevropy

3. 1 Richard Coudenhove-Kalergi

Hrabě Richard Coudenhove-Kalergi se narodil 16. listopadu 1894 v Tokiu, s japonským jménem Ejiro. Jeho matka nesla jméno Mitsu Aoyama a podle později rozšířené legendy byla v příbuzenském poměru s japonskou císařskou rodinou. Ve skutečnosti byla z významné, ale nearistokratické tokijské rodiny.⁵⁶ Otec Richarda působil v rakouských diplomatických službách nejprve v Athénách, v Rio de Jaineru, Istanbulu, Buenos Aires a nakonec v Tokiu, kde se seznámil s Mitsu.⁵⁷ Richard byl druhorozený, měl ještě staršího bratra Hanse. Zároveň ale také nebyl poslední z rodiny. Za ním následovaly ještě další čtyři děti. Otec Heinrich v diplomatických službách už dlouho neseřval. Když byly Richardovi dva roky, manželé spolu se dvěma malými chlapci odjeli na panství Ronsperg, v Čechách nazývané Poběžovice, kde od roku 1854 vlastnili zámek.

Richard vyrůstal v kosmopolitní společnosti. Otec byl velmi vzdělaný, byl doktorem práv a filosofie. I přesto, že chlapci měli svého učitele, on sám je učil jazyky. Zpravidla je vyučoval v ruštině a maďarštině.⁵⁸ Richard měl také dvě chůvy. Jedna byla Francouzka, druhá Angličanka.⁵⁹ Ostatní členové domácnosti byli Maďaři, Bavoři i Češi. Zároveň na zámek proudily davy návštěvníků, směřující za Heinrichem ze všech koutů světa. Vystřídali se u něj jak arabští a turečtí muslimové, tak japonští a indiští buddhisté, židovští rabíni i katoličtí a protestantští kněží.⁶⁰ V neposlední řadě nelze pominout, že panství Poběžovice leží na okraji hranic Čech a Bavorska. Bylo to zhruba deset kilometrů od státní hranice a pět kilometrů od tehdejší česko-německé jazykové hranice.⁶¹ Mladý hrabě tedy vyrůstal i v národnostním pnutí, které tvořilo soužití Čechů a Němců. To mělo samozřejmě dopad na jeho politické myšlení. Dokazuje to jeho výrok z pozdějších let. „Česko-německá otázka je zakotvena v evropské: německo-česká otázka není jen otázkou českou a německou, ale především evropskou (...). Nepodaří-li se Československu zakotvit pevně v Evropě, pak se musí, dřív nebo později rozpad-

---

⁵⁶ MAŠEK, Petr: *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 1999, s. 48.

⁵⁷ Tamtéž, s. 47.

⁵⁸ Tamtéž, s. 48.

⁵⁹ PONS, Vittorio: c. d., s. 18.

⁶⁰ MAŠEK, Petr: c. d., s. 48.

⁶¹ JEŘÁBEK, Miroslav: c. d., s. 30.

nout.⁶² Jak Richard napsal ve svých pamětech, jako dítě trávil velkou část svého času u otce v pracovně. Vzpomínal, jak koukal na globus a hledal, kam všude sahá jeho rod.⁶³ Richard o vztahu s otcem hovořil ve svých pamětech. Svého otce si velmi vážil, byl pro něj vzorem. Jak zaznamenal: „*Otec žije v mých vzpomínkách jako ideál muže: jako pravý gentleman...*“⁶⁴

Heinrich velmi brzy zemřel a život na Ronspergu se otočil vzhůru nohama. Richard odešel studovat na vídeňské Theresianum, nejproslulejší školu pro aristokraty. Poté studoval filosofickou fakultu císařské univerzity a v roce 1917 zde získal doktorát. Jako profesor filosofie se moc neuplatnil. Roku 1918 skončila první světová válka a Rakousko-Uhersko se rozpadlo. Richard zůstal ve Vídni s československým občanstvím.⁶⁵ Zánik monarchie ale přivítal. „*Nový svět byl demokratický, republikánský, socialistický a pacifistický. Přivítal jsem tuto proměnu... Mou velkou nadějí byla Společnost národů.*“⁶⁶ Avšak později Společnost národů kritizoval. Ve svém článku uvádí: „*Velkou chybou bylo formovat Společnost národů po vzoru Spojených států amerických a ne po vzoru Britské říše. Britský commonwealth není federace států, ale federace federací. Ve stejném smyslu by měla být i Společnost národů...*“⁶⁷

Richard se stal členem vídeňské lóže svobodných zednářů⁶⁸ a stejně jako jeho bratr Hans se oženil se ženou nearistokratického původu, s herečkou Idou Roland.⁶⁹ Ida Roland byla podstatně starší než Richard a zároveň byla i položidovka. Tento sňatek měl za následek rozkol s rodinou. Richardovi ale otevřel nový svět, představovaný herci, umělci, literáty a publicisty.⁷⁰ Jeho žena mu však byla také pomocnicí při budování Panevropského hnutí.⁷¹ Potvrzuje to československý diplomat v Nizozemí. „*Ida Ro-*

---

⁶² POSSELT, Martin: Richard Coudenhove-Kalergi, Panevropa a Rakousko v letech 1940-1950, in: *Střední Evropa*, č. 44-45, r. 1994, s. 140.

⁶³ COUDENHOVE-KALERGI, Micu: *Paměti hraběnky Micu Coudenhove-Kalergi, která žila na zámku v Poběžovicích*, Domažlice 2006, s. 12.

⁶⁴ COUDENHOVE-KALERGI, Richard: *Ein Leben...*, s. 41.

⁶⁵ PONS, Vittorio: c. d., s. 19.

⁶⁶ POSSELT, Martin: c. d., s. 139-140.

⁶⁷ COUDENHOVE-KALERGI, Richard.: *The Pan-European Outlook*, s. 640.

⁶⁸ Historie Panevropského hnutí, in:

http://www.pobezovice.cz/?module=dokument&action=display_dokument&id=3069 (online), 20. 4. 2012.

⁶⁹ MAŠEK, Petr: c. d., s. 50.

⁷⁰ POSSELT, Martin: c. d., s. 139.

⁷¹ COUDENHOVE-KALERGI, Richard: *Ein Leben...*, s. 126.

*land, starší věkem, než její manžel, zabývá se prý velmi intensivně politickými záležitostmi svého manžela...*⁷²

V říjnu 1920 přišel s návrhem oddělit Vídeň od Rakouska a vytvořit z ní sídlo Společnosti národů a neutrální, mezinárodní město.⁷³ Coudenhove se zpočátku přidal ke skupině spisovatelů, kteří v roce 1928 založili „Politickou radu dělního ducha“.⁷⁴ V této skupině však dlouho nepobyl.

Roku 1938 Richard uprchl do Švýcarska a od roku 1940 působil jako profesor historie v New Yorku. Žádal zde o audienci u prezidenta Roosevelta, ten ale hraběte odmítl přijmout.⁷⁵ Zde také během druhé světové války Coudenhove neúnavně prosazoval myšlenku Panevropské unie.⁷⁶ Po válce se vrátil zpět do Evropy.⁷⁷ O sedm let později se stal generálním sekretářem Evropské parlamentární unie, kterou sám založil a také se stal roku 1952 prezidentem Evropského hnutí.⁷⁸ Umírá v roce 1972.

3. 2 Tomáš Garrigue Masaryk a Panevropská unie

Coudenhove-Kalergi choval k československému prezidentovi hlubokou úctu. Tvrdil, že tato úcta je jeho „*jediným osobním svazkem s Československou republikou*“.⁷⁹ O Masarykovi prohlašoval, že žádný jiný evropský státník se mu moudrostí a morální autoritou nepodobá. V československém prezidentovi viděl pravého Evropana, který hraběti rozuměl a pomáhal mu s vývojem Panevropy.⁸⁰ Doufal, že Tomáš Garrigue Masaryk přijme panevropské myšlenky za své a pomůže tyto myšlenky dále rozvíjet. Richard Masarykovi několikrát psal a žádal o audienci, ke kterým byl přijat. O prvním přijetí u Masaryka ve své knize napsal: „*Na jaře 1920 mě Masaryk přijal. Když jsem k Masarykovi přišel, byl jsem stísněný. Poprvé jsem měl konferencovat se státníkem, s hlavou mého státu a zároveň s mužem, kterého jsem hluboce obdivoval. Když mě Ma-*

---

⁷² Vyslanectví republiky Československé v Haagu, Zpráva periodická, č. j. 2.072, r. 1932, MÚA AVČR, fond: Edvard Beneš, k. EB I – 159.

⁷³ Tamtéž, s. 140.

⁷⁴ POSSELT, Martin: c. d., s. 140.

⁷⁵ Tamtéž, s. 143.

⁷⁶ KUNZ, Josef, Laurenz: Pan-Europe, The Marshall Plan Countries and The Western European Union, in: *The American Journal of International Law*, r. 42, č. 4 (10/1948), s. 870.

⁷⁷ MAŠEK, Petr: c. d., s. 50.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ POSSELT, Martin: c. d., s. 140.

⁸⁰ COUDEHOVE-KALERGI, Richard: *Ein Leben ...*, s. 118.

saryk přivítal s přátelským úsměvem, odpadla má rozpačitost“.⁸¹ Dále o průběhu setkání napsal, že Masarykovi vysvětloval nutnost Panevropy a její možnosti, Masaryk údajně pozorně poslouchal a kladl otázky. Nakonec hrabě prezidenta požádal, aby se chopil iniciativy, jako George Washington v Americe. Masaryk na to však odvětil: „*Myslím si, že Vaše ideje jsou správné a že Spojené státy evropské se jednoho dne uskuteční. Ale obávám se, že čas k tomu ještě nedozrál*“.⁸² Jen pro srovnání, podobného názoru jako Masaryk byl také německý politik Georg Gothein, který Coudenhovův projekt kritizoval za to, že je „předčasný“.⁸³ (Dle jeho názoru nebyly ještě státy pro Panevropu zralé a bylo spíše nutné odstranit nebezpečí konfliktů, které vznikalo ze znevýhodňování menšin.)⁸⁴

V díle o Tomáši G. Masarykovi autor Alain Soubigou o setkání prezidenta s Coudenhovem napsal toto: „*Od Vasila K. Škracha, který u toho byl, víme, že se rozhovor točil kolem politických otázek a otázky alkoholismu. Rozhovor nejspíš nebyl nějak zásadní. Masaryk si ale o mladém člověku udělal svůj obrázek. Zřejmě nebyl negativní, neboť ho Masaryk znovu přijal*“.⁸⁵ Jak je již řečeno v předchozí větě, tímto setkáním vztahy Masaryka se zakladatelem Panevropské unie neustaly, od té doby Coudenhove minimálně jednou za rok navštěvoval prezidenta a seznamoval ho se svými nejnovějšími aktivitami. A Masaryk jeho projekt podporoval.⁸⁶ V roce 1921 v časopise *Die Zukunft* hrabě napsal: „*Zárukou rozvoje mladé Československé republiky a míření jejich národů je osobnost jejího prezidenta. Masaryk je především Panevropanem, jeho nejvroucnějším přáním je vybudování nové, jednotné Evropy*“.⁸⁷

Od Masaryka Richard dostával peněžní příspěvky. Je možné, že prezident to financoval „ze svého“. Prezidentský plat byl milion korun plus další dva na výdaje, ze kterých Masaryk financoval to, co považoval za dobré účely.⁸⁸ V Archivu Kanceláře prezidenta republiky je uložený záznam z 12. ledna 1924, kde je psáno, že z nařízení

---

⁸¹ COUDENHOVE-KALERGI, Richard: *Ein Leben...*, s. 118.

⁸² Tamtéž, s. 119.

⁸³ MORAVCOVÁ, Dagmar: Panevropa. Panevropská unie mezi dvěma světovými válkami (1. část), in: *Střední Evropa*, r. 1997, č. 13(70), s. 103.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ SOUBIGOU, Alain: *Tomáš Garrigue Masaryk*, Praha 2004, s. 351-352.

⁸⁶ SCHELLE, Karel, VESELÁ, Renata, VOJÁČEK, Ladislav, HLOUŠEK, Jaroslav: *Historie integračních koncepcí a jejich vyústění v EU*, Ostrava 2007, s. 72.

⁸⁷ BABÍK, Michal: *Iniciativa...*, s. 106.

⁸⁸ KLIMEK, Antonín: *Boj o Hrad I.*, Praha 1996, s. 71.

prezidenta republiky má být Coudenhovemu vyplaceno 15 000 Kč.⁸⁹ V roce 1927 žádal Coudenhove opět o příspěvek 12 000 Kč, jako stipendium pro Rudolfa Pennwitze.⁹⁰ Nicméně o několik let později (ve třicátých letech) Masaryk již odmítl peníze poskytnout.⁹¹ Prezident považoval Coudenhoveho úsilí spolu se Společností národů a jinými mezinárodními organizacemi za doklad toho, že si národy začínají uvědomovat potřebnost vzájemné spolupráce. V hovorech s Karlem Čapkem se Masaryk o Panevropě zmínil jako o jedné z možných forem nenásilné všesvětové organizace.⁹²

Richard psal Masarykovi vícekrát. Už jen z oslovení je cítit respekt, který hrabě vůči československému prezidentovi měl (oslovoval ho velevážený pane prezidente). Coudenhove žádal o pomoc Masaryka i v propagaci panevropské myšlenky. V Archivu Ministerstva zahraničních věcí se zachoval dopis adresovaný Masarykovi ze dne 2. října 1925, kde hrabě prezidentovi oznamoval svůj záměr navštívit Spojené státy americké a po velkých městech od New Yorku až po San Francisco prosazovat myšlenky Panevropy.⁹³ Zároveň ho tímto dopisem prosil o doporučení. Ostatně to nebylo poprvé, co hrabě prosil o doporučení členy československého diplomatického sboru. Téhož roku, jen o pár měsíců dříve, v lednu 1925 žádal Coudenhove-Kalergi československého vyslance v Itálii o zprostředkování audience u papeže a kardinála Gasparriho a msg. Pizzarda v záležitosti Panevropy. Avšak ve Vatikánu byl poněkud neúspěšný, papež ho nepřijal, kardinál jen kvůli doporučení československého vyslance.⁹⁴ Co se týká cesty do USA, Masaryk se za Coudenhove-Kalergiho přimluvil a následně se hrabě setkal s ministrem zahraničí Spojených států Kellogem, ale audience u prezidenta Coolidge mu byla odepřena. Tehdejší vyslanec v USA Fierlinger ještě k setkání dodal, že Coudenhove nemohl vzbudit „hlubší zájem u zdejších politiků“. Bizarnost celého dojmu, dle Fierlingera podtrhlo chování Idy Roland.⁹⁵

---

⁸⁹ Záznam ze dne 12. ledna 1924, Archiv Kanceláře prezidenta republiky (dale jen KPR), Dr. Coudenhove-Kalergi – Panevropa, sign. T41/24.

⁹⁰ Dopis Kanceláři prezidenta republiky, 23. února 1927, Archiv KPR, sign. T41/24.

⁹¹ Zpráva z vyslanectví Republiky Československé ve Vídni ze dne 26. září 1934, Archiv Ministerstva zahraničních věcí (dále jen MZV), ZÚ Vídeň, k. 13.

⁹² SCHELLE, Karel, VESELÁ, Renata, VOJÁČEK, Ladislav, HLOUŠEK, Jaroslav: c. d., s. 73.

⁹³ Dopis TGM z 2. října 1925, Archiv MZV, sekce II., k. 664.

⁹⁴ Zpráva č. j. 188/44, Archiv MZV, sekce II., k. 664.

⁹⁵ BĚLOUŠEK, Daniel: Panevropa ve dvacátých letech, in: *Střední Evropa*, r. 11, č. 52, s. 97-98.

3. 3 Edvard Beneš a Panevropská unie

Hrabě stál u zrodu československé sekce Panevropské unie. Masaryk Coudenhove-Kalergiho odkázal na svého ministra zahraničních věcí Edvarda Beneše, který Coudenhova s radostí přijal.⁹⁶ Richard o Benešovi napsal, že nebyl pravý Evropan jako Masaryk nýbrž od základu český nacionalista. Panevropanem byl dle Coudenhova v teorii, ale ne v praxi. Chtěl Panevropou pojistit hranice Československé republiky, ale žádné ochranné opatření německé menšiny.⁹⁷ Ve stejné knize Coudenhove Benešovi vyčítal, že s ním mluvil výhradně francouzsky a ne německy, jako Masaryk.

Československý ministr zahraničí věřil v Panevropu v dlouhodobém horizontu a byl připravený ji podporovat.⁹⁸ Beneš převzal čestné předsednictví československé pobočky Panevropské unie a napsal předmluvu k českému vydání Panevropy.⁹⁹ Prvního panevropského kongresu se Beneš však neúčastnil.¹⁰⁰ V předmluvě napsal, jak vítá český překlad knihy. Také dodal, že účelem propagandy bylo, aby se stalo evropské povědomí všeobecným majetkem mas, na němž bazíruje zahraniční i moderní demokracie. To mělo sloužit k vytvoření hnutí, jež by našlo vyjádření i v hospodářské politice a politickém životě.¹⁰¹ V předmluvě Beneš dále napsal, že Panevropské hnutí je jedna z nejpodstatnějších těchto složek propagandy a Coudenhoveho Panevropa jedním z pokusů o odpověď na otázku, týkající se praktické normy evropské solidarity.¹⁰²

Coudenhove-Kalergi nakonec dostal i diplomatický pas, a tak se, i navzdory názorové rozdílnosti (Beneš například nesouhlasil s vyčleněním Ruska z Evropy)¹⁰³, potkávali na různých místech. Coudenhove měl díky Benešovi jakousi protekci. Sám tvrdil, že tato protekce pro něj měla nedozírnou hodnotu. Hrabě byl přesvědčen, že díky tomu se mu i přes jeho rakouský původ a rodný jazyk, jimž byla němčina, otevřely dveře do Francie i jiných dohodových zemí.¹⁰⁴

⁹⁶ COUDENHOVE-KALERGI, Richard: *Ein Leben ...*, s. 125.

⁹⁷ Tamtéž, s. 129.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ Tamtéž, s. 130.

¹⁰⁰ MORAVCOVÁ, Dagmar: *Československo ...*, s. 247.

¹⁰¹ Stimmen über Paneuropa, Dr. Edvard Beneš, Außenminister der Č. S. R., in: *Paneuropa*, r. 1927, č. 1, s. 35.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ PALČÍKOVÁ, Tereza: *Koncepce střední Evropy v myšlení Masaryka, Beneše a Coudenhove-Kalergiho*, (BP), Brno 2006. Dostupné také na http://is.muni.cz/th/76991/fss_b/Bakalarska_prace.txt.

¹⁰⁴ COUDENHOVE-KALERGI, Richard: *Ein Leben ...*, s. 130.

Coudenhove-Kalergi si dělal anketu, v rámci níž položil dvě otázky:

1. Považujete založení Spojených států evropských za nutné?
2. Považujete uskutečnění Spojených států evropských za možné?

Na tyto otázky odpovídali významní státníci ze všech zemí a také československý ministr zahraničí Edvard Beneš. Odpovědi byly poté otištěny v časopise Paneuropa. Beneš zde zmiňoval, že se dříve (v původním textu zmíněné *dodnes*) politici otázkami spojených států nezabývali a považoval tento cíl za vzdálený. Avšak on sám byl toho názoru, že se blíží okamžik, kdy na tyto otázky měla přijít řeč.¹⁰⁵ Také tvrdil, že je nutné najít prostředek ke sjednocení států. Beneš říkal, že spolupráce států v hospodářském a politickém smyslu byla nasměrovaná k budování skupin, musela vést k pocitu sounáležitosti. V této své odpovědi se Beneš zmiňoval také o Společnosti národů a její funkci. Uvědomoval si, že Spojené státy evropské nebyly okamžitý a konkrétní cíl evropských státníků. Zároveň se ptal, kolik času nejspíš uplyne, než toto společenství přijme konkrétní podobu. Vše záviselo na mnoha okolnostech.¹⁰⁶ Článek zakončil prohlášením, kde vyjádřil názor, že neexistoval žádný lepší způsob jak odstranit překážky, které pod podobou šovinismu nebo egoismu států bránily dosažení cílů, totiž uzavření více nebo méně úzké společnosti.¹⁰⁷

Ministr zahraničních věcí také vystoupil se svou vlastní koncepcí sjednocené Evropy v roce 1924 publikací *Problémy nové Evropy*. Tuto publikaci lze považovat za reakci na Paneuropu. Pro Beneše byla cílem cesta k lidskosti a humanitě.¹⁰⁸ Ministr zahraničí se domníval, že Coudenhove-Kalergi by mohl být nápomocen i jemu a Československé republice. A to především na cestě ke zlepšení vztahů mezi Čechy a Němci. Daniel Běloušek se domnívá, že ho k tomu mohly vést články v časopise *Die Zukunft*, jež psal Coudenhove-Kalergi.¹⁰⁹

---

¹⁰⁵ COUDENHOVE-KALERGI, Richard: Rundfrage: 1) Halten Sie die Schaffung der Vereinigten Staaten von Europa für notwendig?, 2) Halten Sie das Zustandekommen der Vereinigten Staaten von Europa für möglich?, in: *Paneuropa*, r. 1925, č. 1, s. 14.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 15.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 16.

¹⁰⁸ BABÍK, Michal: *Iniciativa...*, s. 111-112.

¹⁰⁹ BĚLOUŠEK, Daniel: c. d, s. 98.

3. 4 Rudolf Hotowetz a Panevropská unie

Rudolf Hotowetz působil jako ministr pro zahraniční obchod a ministr průmyslu, obchodu a živností. Prosazoval co nejužší hospodářské sblížení nástupnických států Rakouska-Uherska, a to nejen se státy bývalé monarchie, ale i se státy střední a východní Evropy. Především z toho důvodu, že šedesát procent československého vývozu odcházelo k sousedům republiky a devadesát procent poté do Evropy. Ve své stati to dále doložil například na vývozu potravin, dříví, uhlí atd.¹¹⁰ Spojené státy evropské považoval za nutné z hospodářských důvodů. „*Snad přece se probudíme ze svého velikášství a poznáme, že nemůžeme zdárně prospívat v začarovaném kruhu sobectví a izolace, že bychom všech mohli dosáhnout obrovského hospodářského rozmachu a tím i politické moci, kdybychom se se svými sousedy – pokud se s nimi hospodářsky doplňujeme – spojili v hospodářský svazek, který by každému členu zaručoval plnou politickou samostatnost a volný kulturní vývoj a zároveň nejlépe odstraňoval nebezpečí vzájemných sporů a válečných konfliktů, jakož i vojenského napadení zvenčí*“.¹¹¹

Hotowetz se za hospodářské sjednocení Evropy postavil také proto, že se obával atomizace Evropy, kterou si přál odstranit, aby se Evropa nestala vazalem velmocí. Představoval si to pomocí preferenčních cel.¹¹²

I Rudolf Hotowetz se vyjádřil ke dvěma otázkám položeným Coudenhove-Kalergim. Založení Spojených evropských států považoval za možné. Vše to bral, jak jsem psala, z hospodářského hlediska, i ve své odpovědi zmiňoval problém vysoké ochrany cel a prohibici. Zmiňoval také velkou moc Británie v obchodu.¹¹³ Zároveň mluvil o tom, že myšlenka Spojených států evropských nebyla nová a vítal Panevropu hraběte Richarda. Hotowetz psal: „*Nyní Coudenhove-Kalergi propaguje Panevropu, původně s vyloučením Ruska, proti čemuž jsem se z hospodářských důvodů postavil, teď i s Ruskem, což je hospodářský útvar správný*“.¹¹⁴ Otázky začlenění Ruska, potažmo i Velké Británie se Hotowetz dotkl ve své přednášce ve Vídni, v roce 1925. K Rusku napsal, že jeho začlenění je jediná praktická možnost a druhá taková je začlenění britské

---

¹¹⁰ HOTOWETZ, Rudolf: *Hospodářské sblížení evropských států*, Archiv Národního technického muzea (dále jen NTM), Paměti Rudolfa Hotowetze, F524, k. II., s. 3.

¹¹¹ BABÍK, Michal: *Iniciativa...*, s. 122.

¹¹² MORAVCOVÁ, Dagmar: *Československo...*, s. 244.

¹¹³ COUDENHOVE-KALERGI, Richard: *Rundfrage...*, s. 35-36.

¹¹⁴ HOTOWETZ, Rudolf: *Hospodářské sblížení*, s. 16.

federace.¹¹⁵ Hotowetz ve své úvaze pokračoval dál. Tvrdil, že nemůže mít dlouhé trvání něco, co je násilné a nepřírozené. Hovořil o tom, že v jeho době lidé důvěřovali příliš hmotné síle a mravní výchova nedospěla tak, aby mohly být plně provedeny ideály pravcového humanismu. Jak dodal: „*Nemyslím tedy, že Spojené státy evropské budou ve všech svých cílech brzy uskutečněny.*“¹¹⁶ Zároveň však zdůrazňoval, že nevidí překážky v hospodářském sjednocení států. Prý to bylo přání i dalších prozíravých národohospodářů a státníků a mimo jiné to podporoval také Masaryk a Beneš.¹¹⁷

Hotowetz požadoval založení centrální organizace, aby nedocházelo v republice k tříštění sil. V Československu totiž existovaly čtyři organizace „paneuroského“ ražení (Evropský studijní komitét, Středoevropský ústav, Panevropská unie a Evropský celní spolek).¹¹⁸

Jak dokládají zmiňované citace, Hotowetz se sjednocením Evropy a Panevropou, kromě začlenění Ruska neměl problém. Jen, stejně jako hlava československého státu Masaryk, byl toho názoru, že čas pro Spojené státy evropské ještě nedozrál.

3. 5 Další osobnosti Československa

K otázce založení Spojených států evropských se v revue Paneuropa vyjádřil také Kamil Krofta, vyslanec Československé republiky v Berlíně, kde působil od roku 1925. Do té doby setrval jako vyslanec ve Vatikánu a ve Vídni. V pozdějších letech se stal ministrem zahraničních věcí. Tento muž se k otázce Panevropy vyjádřil velmi stručně, avšak velmi kladně. Spojené státy považoval za nadmíru nutné. Na otázku, zda považuje uskutečnění tohoto spolku za možné, odpověděl – „*Krok za krokem ano.*“¹¹⁹

Další, kdo odpověděl na otázku, byl profesor české univerzity v Praze, profesor Emil Rádl. Emanuel Rádl se mimo jiné zabýval také vztahy mezi Čechy a Němci, například ve své práci *Válka Čechů s Němci*, jež vyšla roku 1928.¹²⁰ K první otázce se vyjádřil takto: „*Přestože to není přímo jediná cesta ke sjednocení světa, tak přesto je to*

---

¹¹⁵ Přednáška Rudolfa Hotowetze ve Vídni r. 1925, Archiv NTM, f. 524, k. III, s. 10.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 17.

¹¹⁸ BABÍK, Michal: *Iniciativa...*, s. 123.

¹¹⁹ COUDENHOVE-KALERGI, Richard: *Rundfrage...*, s. 37.

¹²⁰ Kdo byl kdo v našich dějinách 20. století, in: <http://www.libri.cz/databaze/kdo20/search.php> (online), 25. 4. 2013.

jedna ze žádoucích. ¹²¹ O možnosti založení Spojených států evropských si Rádl myslel toto: „*Za těchto okolností je to velmi obtížné, ale stále ještě možné.*“ ¹²²

Dr. Václav Schuster řídil v nově vzniklém Československu agendu ministerstva obchodu, hlavně přechodné poválečné hospodářství. V Panevropské unii zastával funkci výkonného předsedy československého výboru Panevropské unie. Aktivně rozvíjel myšlenky panevropského hnutí především po hospodářské stránce. ¹²³ Domníval se, že pokud se sjednotí evropské státy, může to Spojené státy americké donutit k partnerským vztahům a dále rozvíjel svoji koncepci hospodářské Panevropy: „*Evropské státy tvoří jednotku geografickou a také jednotku osudovou. Jsou v první řadě povolovány uzavřít v širokém mezinárodním rámci Svazu národů kolektivní hospodářskou dohodu, jež by nebyla namířená ani proti Americe, ani proti ostatním světadílům nýbrž hověla by prostě jako produkt nezadržitelného dozrávajícího vývoje nejdůležitější potřeby do- by.*“ ¹²⁴ Dle něj mělo mít Československo, jako vývozní stát, eminentní zájem na uskutečnění hospodářské Panevropy. ¹²⁵

I Václav Schuster se vyjádřil k otázkám položeným od Coudenhove-Kalergiho v revue Paneuropa. ¹²⁶ Na první otázku odpověděl, že založení Spojených států evropských bylo připraveno již dříve, ale teprve po skončení první světové války se tento požadavek stal nutností. Podle jeho názoru byl ohrožený hospodářský pokrok Evropy: „*Politická roztržičnost Evropy a ekonomické bariéry jednotlivých států ohrožují hospodářský, sociální a kulturní pokrok...*“ ¹²⁷ Odpověď na první otázku zakončil větou, ve které říkal, že snaha o lepší budoucnost Evropanů musí nutně vést k Panevropě. ¹²⁸

Samozřejmě se vyjádřil také ke druhé otázce. Schuster ve své odpovědi zmínil, že důsledek světové války byla politická svoboda a nezávislost malých národů, a proto byla cesta ke Spojeným státům ulehčena. Průkopnickou práci viděl ve svobodném vy-

---

¹²¹ COUDENHOVE-KALERGI, Richard: Rundfrage..., s. 58.

¹²² Tamtéž.

¹²³ Tamtéž, s. 112-113.

¹²⁴ BABÍK, Michal: *Iniciativa...*, s. 114.

¹²⁵ Tamtéž, s. 115.

¹²⁶ Považujete založení Spojených států evropských za nutné? A považujete uskutečnění Spojených států evropských za možné?

¹²⁷ COUDENHOVE-KALERGI, Richard: Rundfrage..., s. 63.

¹²⁸ Tamtéž.

tvoření mezinárodních obchodních vztahů. I z poslední věty této odpovědi je znát, že si Schuster vytvoření Spojených států evropských přál a věřil v něj.¹²⁹

K Panevropě se vyjádřil též Milan Hodža. Po konání prvního panevropského kongresu na jednu stranu připustil nezbytnost následovat každý pokus o mezinárodní organizaci, která by mohla usnadnit ekonomický vývoj Evropy, na druhou stranu ovšem zmínil, že koncept Panevropy se soustředěním a technickým a obchodním zjednodušením v průmyslu vycházel z neobjektivního předpokladu a přístupu.¹³⁰ Panevropské hnutí vnímal jako úmysl, který nevycházel z předpokladu, jež by se dal přijmout bez výhrad.

---

¹²⁹ COUDENHOVE-KALERGI, Richard: Rundfrage..., in: *Paneuropa*, r. 1925, č. 1, s. 63.

¹³⁰ GONĚC, Vladimír: Milan Hodža before "Milan Hodža". His early schemes and concepts of Europe, in: *In between enthusiasm and pragmatism: how to construct Europe?: six studies*, Brno 2008, s. 77.

4. Československá zahraniční politika a Panevropa

4. 1 Československá sekce Panevropské unie

V již zmiňovaném časopise *Die Zukunft Coudenhove-Kalergi* o Československu ještě napsal: „*Dnes je Evropa společenstvím utrpení, zítra, snad, práce. Nepodaří-li se Československu pevně zakořenit v půdě Evropy, musí se dříve či později rozpadnout. Geograficky jsou Čechy srdcem Evropy, kéž by Bůh dal, aby se jednou staly i jejím srdcem politickým*“.¹³¹

I přes nedůvěru oficiálních českých kruhů, které vzniku panevropské pobočky v Československu nedávaly naděje, pro malý počet zájemců (veřejnost neprojevovala dostatek zájmu a důvěry)¹³², vznikla tato odnož Panevropské unie 11. září 1926, pod názvem Panevropská unie v Československu.¹³³ Tato pobočka měla československou a německou sekci. Předsedou organizace byl dr. Václav Schuster, šéfem německé sekce se stal Bruno Kafka. Předsednictvo mělo osm členů sekce československé a tři členy z německé sekce.¹³⁴ Celkem měla pobočka 170 členů – 50 československých a 120 německých.¹³⁵ Generální sekretariát sídlil v Praze na Václavském náměstí (Václavské náměstí 49 – Avion), který byl zároveň i říšským sekretariátem.¹³⁶ Nebyl to ovšem jediný sekretariát, který byl v Československé republice zřízený. V revue *Paneuropa* každý měsíc vycházela rubrika nazvaná *Die Paneuropa Bewegung* – Panevropské hnutí, kde byly zmínky o činnosti jednotlivých sekcí Panevropské unie v evropských zemích, a tedy i v Československu. Jsou to sice jen krátké odstavce, ale i tak je možné vystopovat vývoj této unie ve dvacátých letech.

Pobočka Panevropské unie v Brně vznikla v listopadu roku 1926. Brno bylo také spolu s Prahou místem, kde Coudenhove-Kalergi přednášel o Panevropě již v roce 1924. V Brně byla tato pobočka masového charakteru a lákala hlavně německé občany. Už dva roky po svém založení sdružovala 732 členů a přes 600 z nich bylo Němců. Do konce této pobočka sdružovala více než třetinu všech členů panevropského hnutí

¹³¹ BABÍK, Michal: *Iniciativa...*, s. 106.

¹³² MORAVCOVÁ, Dagmar: *Československo...*, s. 246.

¹³³ BABÍK, Michal: Liberecká přednáška Richarda Nikolaa Coudenhove-Kalergiho a její vliv na koncepci Panevropy, in: *Fontes Nissae*, r. 2006, č. 7, s. 155.

¹³⁴ BABÍK, Michal: *Iniciativa...*, s. 82.

¹³⁵ Tamtéž, s. 83.

¹³⁶ *Die Paneuropa Bewegung*, in: *Paneuropa*, r. 1927, č. 2, s. 28.

v první republice. Předsedou této sekce byl František Weyr, který se ve svých pamětech zmínil o tom, že brněnská pobočka nepořádala pravidelné výborové schůze, a když už byly svolány, zúčastnilo se jich jen málo osob. Také prý nebyly vybírány žádné členské příspěvky, a dle Weyra tato instituce existovala jen na papíře.¹³⁷ Miroslav Jeřábek však Weyrovo svědectví považuje za nedostačující z toho důvodu, že se německá inteligence o tuto myšlenku velmi zajímala. Ostatně jak píše dále Jeřábek, Weyr sám připsal panevropské organizaci podíl na sblížení Čechů s Němci.¹³⁸ Články v revue Paneuropa potvrzují spíše aktivitu brněnské pobočky, jak dokládají následující odstavce. Do brněnské panevropské sekce patřili také Židé.

Předsedou německé sekce brněnské pobočky byl dr. Friedrich Nelböck. Byl to i jeden z předních činitelů panevropského hnutí v Československu. Také tvrdil, že panevropské hnutí je hlavně propagandistické.¹³⁹ Díky této personě přednášely v Brně významné osobnosti, jako byl například Ignaz Seipel. Sám Nelböck měl řadu vystoupení po moravských městech.¹⁴⁰

Další sekretariáty Panevropské unie v Československu byly zřizovány od 1. ledna 1927 a to pro Slovensko a Podkarpatskou Rus - státní sekretariát v Bratislavě (Andreasgrasse č. 4), pro Moravu zemský sekretariát - Brno (Mozartstrasse 1), pro Slezsko byl sekretariát zřízen ve Vrbně pod Pradědem. Mimo to byl také založený sekretariát v Plzni, v budově obchodní komory a okresního sekretariátu.¹⁴¹ Svoji činnost pak československá pobočka vyvíjela hlavně po prvním panevropském kongresu, zvláště v roce 1927.¹⁴² Toto se dá potvrdit i na základě článku v časopise Paneuropa, který vyšel roku 1927, kde je psáno, že lze zaznamenat potěšitelný pokrok panevropského hnutí. Mimořádný úspěch zaznamenaly skupiny v Brně, Olomouci a Ostravě. V přípravě bylo budování místní skupiny v Hradci Králové a také v Teplicích.¹⁴³

Zároveň byly zakládány studentské skupiny panevropského hnutí. Do mladých vkládal velkou naději také Coudenhove-Kalergi a rád přednášel na univerzitách. Jak

---

¹³⁷ JEŘÁBEK, Miroslav: c. d., s. 76.

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ Tamtéž, s. 78.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 77.

¹⁴¹ Die Paneuropa Bewegung, in: *Paneuropa*, r. 1927, č. 2, s. 28.

¹⁴² BABÍK, Michal: Liberecká přednáška..., s. 155.

¹⁴³ Die Paneuropa Bewegung, in: *Paneuropa*, r. 1927, č. 3, s. 29.

psal: „*Paneuropa patří mladým*“.¹⁴⁴ Existují i záznamy spolupráce německé a československé studentské skupiny mladých.¹⁴⁵

Byly též pořádány přednášky o panevropském hnutí, na něž byli zváni významní hosté, aby přednesli své referáty. Například Bronislaw Huberman (dle Coudenhova neúnavný dohazovač a bojovník za Paneuropu)¹⁴⁶, Msgr. a profesor dr. Alois Kolišek, ředitel Adolf Stern.¹⁴⁷ Hovořil také ministr Rudolf Hotowetz. V časopise Paneuropa bylo psané ke Shromáždění československé agrární akademie pro Paneuropu: „*Ministr Hodža při této příležitosti vysvětlil, že malé státy obzvláště srdečně vítají jakoukoli organizaci, která usiluje o hospodářskou a mezinárodní spolupráci... Zvláštní zájmy, kterými Československo prokázalo panevropskou snahu, vysvětlují/odvozují její tradiční pacifismus stejně jako úsudek, který vyplývá z geografické polohy země... Zatím panevropské hnutí sleduje nejprve zájmy průmyslu... Ministr si přeje, aby československá asociace kriticky sledovala panevropské hnutí*“.¹⁴⁸

Stejně jako v roce 1927, činnost pokračovala také v roce 1928, podobným způsobem. Byly pořádány přednášky, zároveň i z podnětu mladých. Konaly se valné hromady, například v lednu 1928, skupiny v Brně, středem přednášky byl sekretář krajského výboru Panevropské unie na Moravě Ernst Urban, který přednesl referát o budování Ameriky a Evropy.¹⁴⁹ Zároveň byla roku 1928 pořádána série přednášek v Plzni v českém jazyce a v německém jazyce ve Varnsdorfu¹⁵⁰. Dále byly pořádány přednášky pro Liberec¹⁵¹, Ústí nad Labem, ve Frýdku a v Brně.¹⁵²

V časopise Paneuropa vycházelo také hodnocení činnosti poboček Panevropské unie. Proto zde lze najít také hodnocení místní skupiny v Brně. Zpráva o činnosti za první čtvrtletí vypovídá především o přednáškové aktivitě mladých příznivců, zároveň jsou zde také uvedena jména studentů jmenovaných do členského výboru. Brno nebylo jediné město, které vykazovalo činnost panevropského hnutí. Panevropský propagandistický večer se konal v Novém Městě. Referovali zde již zmiňovaní dr. Alois Kolišek a

---

¹⁴⁴ Die Paneuropa Bewegung, in: *Paneuropa*, r. 1927, č. 4, s. 28.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ Die Paneuropa Bewegung, in: *Paneuropa*, r. 1927, č. 5, s. 24.

¹⁴⁷ Die Paneuropa Bewegung, in: *Paneuropa*, r. 1928, č. 4, s. 22.

¹⁴⁸ Die Paneuropa Bewegung, in: *Paneuropa*, r. 1927, č. 2, s. 29.

¹⁴⁹ Die Paneuropa Bewegung, in: *Paneuropa*, r. 1928, č. 4, s. 22.

¹⁵⁰ V původním textu Warnsdorf.

¹⁵¹ V původním textu Reichenberg.

¹⁵² Die Paneuropa Bewegung, in: *Paneuropa*, r. 1928, č. 2, s. 22.

ředitel Adolf Stern.¹⁵³ V dubnu se, tentokrát v Plzni, konala přednáška na téma „Vztah mezi kulturou a hospodářstvím v Evropě“. Publikum bylo údajně nadšené a přednáška měla ohlas i v tisku.¹⁵⁴ Další referáty, které měly velký úspěch, byly předneseny v Bratislavě v květnu roku 1928, konalo se zde shromáždění mládeže pro Panevropu. Nakonec bylo shromáždění uzavřeno holdem prezidentu Masarykovi a vůdci panevropského hnutí Coudenhove-Kalergimu.¹⁵⁵

Ani v roce 1929 se v činnosti československé pobočky panevropského hnutí nic nezměnilo. Byly stejně jako v předchozích letech pořádány přednášky. V Brně přednesl 22. března svoji přednášku také dr. Elemér Hantos¹⁵⁶ na téma „Mitteleuropa jako kulturní problém“.¹⁵⁷ Téhož měsíce bylo pořádáno první společné shromáždění brněnské panevropské studentské společnosti německé a české národnosti. Za českou sekci hovořil JUC. Svoboda a za německou Ing. Wolf.¹⁵⁸ V Olomouci pak přednesl Friedrich Nelböck referát o kulturní potřebě Panevropského hnutí.¹⁵⁹

Další zprávy o činnosti československé pobočky panevropské unie lze opět vystopovat v revue Paneuropa, v rubrice nazvané Die Presse Chronik, nebo také Der Presspiegel – přehled tisku v různých evropských zemích. Nalezla jsem ji však až od roku 1929.

Československý tisk reflektoval například Briandovu iniciativu. Hodnotil ji velmi kladně. Například v Pražském deníku ji vychvalovali a zároveň zde zmiňovali také výhody Panevropy pro všechny státy.¹⁶⁰ Iniciativu francouzského premiéra zaznamenalo také České slovo.¹⁶¹ Národní listy psaly o tom, že myšlenky o Panevropě dopadaly na úrodnou půdu, jelikož Panevropa mohla zastavit veškeré evropské zadlužení Americe.¹⁶² Ve stejném čísle, tentokrát v rubrice Panevropské hnutí, je ještě krátká zmínka o tom, že ministr Beneš přijal čestné prezidentství Panevropské unie ČSR.¹⁶³

---

¹⁵³ Die Paneuropa Bewegung, in: *Paneuropa*, r. 1928, č. 4, s. 22.

¹⁵⁴ Die Paneuropa Bewegung, in: *Paneuropa*, r. 1928, č. 5, s. 36.

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ Maďarský politik a diplomat, pozdější spolupracovník a soupeřník Coudenhove-Kalergiho.

¹⁵⁷ Die Paneuropa Bewegung, in: *Paneuropa*, r. 1929, č. 5, s. 32.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 33.

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ Die Pressechronik, in: *Paneuropa*, r. 1929, č. 7, s. 34-35.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 35.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ Die Paneuropa Bewegung, in: *Paneuropa*, r. 1929, č. 7., s. 37.

Příznivci Panevropské unie za první republiky byli převážně kosmopolitní vzdělanci, kteří podporovali československo-německé smíření.¹⁶⁴ Jak píše Michal Babík ve své knize, podporovali ji dále českoslovenští a němečtí sociální demokraté, politicky neutrální průmyslníci a finančníci. Přitahovala je na tom myšlenka jednotného hospodářského prostoru.¹⁶⁵

I přesto, že v revue Paneuropa je činnost československé pobočky Panevropské unie popsána jako aktivní, v Archivu Kanceláře prezidenta republiky jsem našla zprávu, která tvrdí pravý opak. „*Dr. Jindřich Kohn, advokát v Praze, upozorňuje nás na celkem malou činnost českých zástupců hnutí Paneuropy a na nebezpečí, potrvá – li tato apatie dále, že by se mohlo státi, že by za Československo mluvil a vliv vykonával senátor Mendinger. Doposaváde jsou zástupci našimi pp. Hotowetz a Šusta. Bylo by prý dobře, kdyby se věci věnovalo více pozornosti a konkrétnosti.*“¹⁶⁶

Činnost Coudenhove-Kalergiho nenacházela v Československu jednoznačnou podporu a to i přes to, že se odvolával na podobu jeho myšlenek s Masarykovými. Československá politika byla k těmto myšlenkám poněkud skeptická, neboť se domnívala, že se za nimi schovávají revizionistické tendence, v tomto případě Německa.¹⁶⁷ To, že panevropská unie neměla jen přívržence, dokládá mimo jiné zmínka v časopise Paneuropa v rubrice Die Pressechronik: „*České slovo (Praha, 11. září) píše: Briandova myšlenka byla dnes rovněž jako svého času Společnost národů, fakultativní klausule atd., od skeptiků napadena. Čím větší myšlenka, tím více skeptiků a pochybovačů.*“¹⁶⁸ Proti Panevropské unii vystupovali národní demokraté, národní socialisté a také komunisté.¹⁶⁹ Například poslanec DNSAP Rudolf Jung se o Coudenhove-Kalergim vyjádřil jako o „polovičním Japonci, který ordinuje plán pro Evropu“.¹⁷⁰ Nebo také komunistický poslanec Mikulíček, který ve sjednocení států viděl jen to, že poté zaútočí na socialistickou zemi. Argumentuje tím, že panevropské hnutí mělo být založené na míru, tudíž nebylo potřeba vydržovat sta tisícovou armádu.¹⁷¹

---

¹⁶⁴ BABÍK, Michal: *Iniciativa...*, s. 80.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 81.

¹⁶⁶ Zpráva č.: B 3196/27, Archiv KPR, sign. T41/24.

¹⁶⁷ BABÍK, Michal: *Iniciativa...*, s. 80.

¹⁶⁸ Die Pressechronik, in: *Paneuropa*, r. 1928, č. 7, s. 35.

¹⁶⁹ BABÍK, Michal: *Iniciativa...*, s. 81.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 91.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 100.

Dobře se vyvíjející činnost Panevropské unie v Československé republice s nelibostí sledovali čeští nacionalisté, kterým udělaly radost nesváry uvnitř vídeňské centrály. Odchody některých lidí z předsednictva Panevropské unie interpretovali jako krizi této unie, kterou mnozí pokládali za její konec.¹⁷² Coudenhova obvinili z neprůhledného financování a panevropskou organizaci obviňovali z toho, že „*panevropská myšlenka nebyla cílem, nýbrž prostředkem k cílům jiným.*“ Charakterizovali je jako „*nadržování Německu, přízeň k anšlusu, sympatie k maďarským snahám o revizi Trianonské smlouvy a k plánu podunajské federace.*“¹⁷³ S revizí Trianonské smlouvy v rámci Panevropské unie počítali také Maďaři. Podrobnosti jsou uvedeny v kapitole o československé zahraniční politice a politických zprávách.

Činnost panevropského hnutí byla pod kontrolou Ministerstva vnitra, které se zabývalo dozorem nad činností soukromých organizací a spolků podezřelých z vyvíjení proti-československé politické činnosti. Bylo vydáno i doporučení, aby členové ministerstva nevstupovali do tohoto spolku.¹⁷⁴

Na závěr této kapitoly bych si dovolila udělat malý exkurz do třicátých let. V Archivu Kanceláře prezidenta republiky jsem našla velmi zajímavou zprávu, která vypovídá o vztahu Československé sekce Panevropské unie k Coudenhove-Kalergimu v r. 1937. Hned začátkem zprávy je psané, že přetrvávaly názorové rozdíly mezi Coudenhovem a Panevropskou unií v ČSR na Velkou Británii a SSSR. Československá sekce v této otázce totiž zastávala názor, že členem Panevropské unie mohl být každý evropský stát, který měl dobrou vůli a chtěl spolupracovat. Československá republika se obávala, aby vyloučením Velké Británie a Sovětské svazu z Panevropské unie neovládl celou Evropu vliv Německa.¹⁷⁵ Dále si zástupci Panevropské unie v ČSR stěžovali, že hrabě odmítal dát hnutí pevnou mezinárodní organizaci, vybudovanou na obvyklém a jedině možném demokratickém principu, i přes naléhání československých zástupců.¹⁷⁶ Dokonce ho zástupci československé sekce obvinili, že za nejvhodnější organizační způsob považoval organizační metody zavedené Adolfem Hitlerem a též, že by je chtěl Coudenhove zavést v rámci Panevropské unie.

---

¹⁷² MORAVCOVÁ, Dagmar: *Československo...*, s. 251.

¹⁷³ Tamtéž, s. 251.

¹⁷⁴ BABÍK, Michal: *Iniciativa...*, s. 83.

¹⁷⁵ Současný poměr mezi Panevropskou unií v Č.S.R a předsedou mezinárodního ústředí P.U. ve Vídni, panem R. N. Coudenhove-Kalergim, Archiv KPR, sign. T41/24, s. 1

¹⁷⁶ Tamtéž.

Další věci co Coudenhovovi vytýkali, bylo, že jménem Panevropy vydával různá prohlášení, jež byly v podstatě jeho vlastní prohlášení a ne všechny sekce Panevropské unie s tímto souhlasily.¹⁷⁷ Kritizovali i vystupování samotného Richarda, jež se těžko vyrovnával s protinávrhy československých představitelů Panevropské unie a bral si toto jako osobní urážku. Poslední věc, za kterou Coudenhove-Kalergiho kritizovali, bylo, že finanční příspěvky, jež získával od lidí, údajně na činnost místní pobočky Panevropy, používal pro financování vídeňské pobočky.¹⁷⁸ Takto se tedy proměnila činnost československé pobočky Panevropské unie ve třicátých letech 20. století.

4. 2 Československá zahraniční politika

Československo bylo produktem a nedílnou součástí versailleského systému. Prvořadým zájmem bylo udržení bezpečnosti Československého státu. To bylo docela obtížné, protože poražené státy toužily po zániku versailleského systému. ČSR byla spjata s osudem celého tohoto systému a zejména se soudržností dohodových mocností.

Na Versailleské konferenci měly být s definitivní platností určeny hranice mimo jiné i Československa. Československá republika patřila do kategorie s tzv. omezenými zájmy. V praxi to znamenalo, že hlas těchto států měl být slyšen pouze v otázkách, které se jich bezprostředně týkaly.¹⁷⁹

Jedním z pilířů, o který se československá politika opírala, byl vztah k západním mocnostem, hlavně na Francii, Velkou Británii a Spojené státy americké. Je to zaznamenané i ze zpráv z Vídně, kde ve složce „Několik citátů dr. Beneše a o dr. Benešovi“ je psané: „*Cílem československé politiky jest spojit navždy přátelstvím a prací pro mír demokracii západní, především demokracii francouzskou a československou. Cíl náš je mít pevnou základnu nejen v centrální Evropě, nýbrž i na západě*“.¹⁸⁰

Válečné spojení dohodových mocností se ale rozpadlo hned po válce. Velká Británie neprojevovala zájem o státy ležící nalevo od Rýna a USA se vrátily ke své poli-

---

¹⁷⁷ Současný poměr mezi Panevropskou unií v Č.S.R a předsedou mezinárodního ústředí P.U. ve Vídni, panem R. N. Coudenhove-Kalergim, Archiv KPR, sign. T41/24, s. 1.

¹⁷⁸ Tamtéž.

¹⁷⁹ JINDŘICH, Petr: *Československo a vznik Malé dohody: možnosti a limity poválečné spolupráce zemí střední a jihovýchodní Evropy*, (BP), Praha 2008, s. 21. Dostupné také na <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/8000939952/?lang=cs>.

¹⁸⁰ HAJNZ, Alois: *Několik citátů z dr. Beneše a o dr. Benešovi*, Archiv MZV, ZÚ Vídeň, k. 13.

tice izolacionismu. Československu tedy zbyla jen orientace na Francii. Beneš však nechtěl být na Francii příliš závislý, usiloval o samostatné vystupování v mezinárodní politice.¹⁸¹ Záruku stability politické scény viděla československá diplomacie v zachování britsko-francouzských vztahů. Bezpečnosti hospodářského bloku mělo nahrávat také spojení s Rumunskem a Královstvím SHS, neboli Malá Dohoda. Československo se též angažovalo ve Společnosti národů.

Československá republika si chtěla udržet vřelé vztahy se svými sousedy, tento cíl ale moc naplněn nebyl. Už od začátku neměla ČSR příznivé hranice. Státy, které nově vzniklou republiku obklopovaly, byly potencionálními nepřáteli. Proto se československá politika snažila o získání bezpečnostních záruk proti případnému napadení.¹⁸² Podobný zájem měla i Francie. Zajištění bezpečnosti státu upřednostňovala Československá republika i ve Společnosti národů.

Tvůrce zahraniční politiky Československa byl Edvard Beneš. Tři základní faktory, které ovlivňovaly mezinárodní postavení Československa, byly: vztah českých Němců ke státu, otázka jednoty Slovenska s českými zeměmi a boje politiky sociální vnitřní. Mnohonárodnostní charakter Československa opravdu ovlivňoval mezinárodní politiku. V ČSR bylo 65,5% československého národa, tři miliony Němců a tři čtvrtě milionu Maďarů. Oblast zahraniční politiky od začátku určovala skupina Hrad, tzn. oblast okolo T. G. Masaryka a E. Beneše.¹⁸³ A jak je psáno v citátech dr. Beneše: „*Každá politika, a zahraniční především, potřebuje pevné filosofické základny, pevného světového názoru, jenž každému jejímu počínání dává pevný ideový program a tím zároveň znak klidu, jistoty, tvořivosti a cílevědomosti, mravní pevnosti a síly. Získává tím zejména ve světě důvěru a uznání. Taková chtěla a má být naše politika zahraniční*“.¹⁸⁴

4. 3 Vztahy se sousedními státy

Tato podkapitola má nastínit vztahy se sousedy Československé republiky ve dvacátých letech. Je zde zařazena z toho důvodu, že poté následuje kapitola zabývající se politickými zprávami právě ze sousedních států první republiky, reflektující

---

¹⁸¹ HAJNZ, Alois: c. d.

¹⁸² Tamtéž.

¹⁸³ KLIMEK, Antonín, KUBŮ, Eduard: *Československá zahraniční politika 1918-1938*, Praha 1995, str. 10.

¹⁸⁴ HAJNZ, Alois: c. d.

Panevropu. V těchto zprávách se nachází i zmínky o Versailleském systému a následující kapitoly by měly čtenáři usnadnit orientaci v těchto problémech.

4. 3. 1 Vztahy s Německem

Stěžejním problémem československé zahraniční politiky zůstával vztah česko-německý. Pro sporné otázky československo-německých vztahů však bylo v prvý čas příznačné, že obvykle nenarůstaly do vyhrocené akutnosti. Díky tomu ale mohly latentně po dlouhou dobu přetrvávat, aby posléze vypluly na povrch.¹⁸⁵ Jistou zárukou a posilu při vztazích svého státu vůči daleko silnějšimu sousedu viděl Beneš v možnosti opření se o Společnost Národů, jako garanta míru, poválečného statu quo a demokracie. Německo bylo po válce sice oslabené, nicméně Beneš nepochyboval o tom, že se jednou opět stane velmocí.¹⁸⁶ Zásadu ke vztahu Německa definoval ke konci roku 1918 T. G. Masaryk, který preferoval přátelské vztahy s Německem. Dobré vztahy s Německem byly důležité hlavně z důvodů hospodářských. Síla tradičních hospodářských styků byla taková, že ještě v čase hospodářské blokády Dohody vůči Německu podepsala ČSR v listopadu 1918 obchodní dohody s Bavorskem a Saskem a 7. prosince i provizorní obchodní smlouvu s Německem, jejíž uzavření však bylo s ohledem na mocnosti Dohody dementováno. Spřátelením s Německem si ale československá diplomacie mohla rozházet Francii, která pro ně byla taktéž důležitá.

Nicméně již v roce 1920 Československá republika podepsala s Německem obchodní smlouvu. Byla to první „dohodová“ země, která s Německem uzavřela smlouvu. Mimo jiné se vzdala práva na zabránění německého majetku na svém území, což kromě Československa udělalo už jen Portugalsko.¹⁸⁷ V „německé“ otázce Masaryk a Beneš lavírovali mezi umírněnou politikou Velké Británie a francouzskou politikou sledující zcela opačný kurz. Přístup obou československých státníků se více blížil britské politice. Faktem je, že se Československo v době Pařížské mírové konference ztotožňovalo s francouzským zájmem, který sledoval co možná největší oslabení německého vlivu ve střední Evropě.¹⁸⁸

---

¹⁸⁵ KLIMEK, Antonín, KUBŮ, Eduard: c. d., s. 35.

¹⁸⁶ JINDŘICH, Petr: c. d., s. 27.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 29.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 26.

Vzájemné vztahy Československa a Německa byly v první polovině dvacátých let celkem dobré. Důvodem k tomu, aby se Československo obávalo Německa, je dle mého názoru konference v Locarnu a uzavření rýnského garančního paktu.

4. 3. 2 Vztahy s Rakouskem

Hranice Československa s Rakouskem byly stanoveny Saint Germainskou smlouvou z roku 1919. Rakouský kancléř Renner začal preferovat přátelské vztahy s Prahou. Beneš usiloval o to, aby nedošlo k obnově dřívější síly Vídně a zároveň nechtěl Rakousko položit. Velmoci pak dokonce pobídly Československo, aby z pozice toho, kdo na tom hospodářsky byl lépe, pomohlo Rakousku.

S Rakouskem uzavřelo Československo též smlouvu, tzv. Protokol o politických ujednáních. Deklaroval společný boj proti habsburskému legitimismu a maďarskému revizionismu. Tohle mimo jiné vedlo později ke vzniku Malé Dohody. Principy, které byly obsaženy v Protokolu, byly v roce 1921 zopakované v tzv. Lánské smlouvě. Obě země se v ní zavázaly k vzájemnému respektování územní integrity a nezávislosti. Též, že na svém území nebudou tolerovat žádné organizace, které by chtěly nějak uškodit druhé straně, které by byly namířeny proti celistvosti a bezpečnosti druhého státu. Znovu byl potvrzený zákaz anšlusu. Zachování Rakouské nezávislosti bylo jednou z hlavních podmínek pro poskytnutí mezinárodní finanční půjčky Rakousku v roce 1922.¹⁸⁹ ČSR přes vlastní ekonomické potíže Rakousku půjčila 50 milionů korun.¹⁹⁰ Beneš v roce 1922 prosadil v parlamentu zálohu na půjčku Rakousku ve výši 130 milionů korun a v červnu úvěrový rámec ve výši půl miliardy. Teprve 4. října 1922 byly totiž v Ženevě podepsány Protokoly o sanaci Rakouska. Na ní se po boku velkých velmocí podílela i ČSR, která, ačkoli sama usilovala o zahraniční půjčky, poskytla pětinu schváleného úvěru šest set padesát milionů zlatých korun. Rakousko se za to zavázalo nepřistupovat k žádným krokům, které by mohly ovlivnit jeho politickou či ekonomickou suverenitu a do roku 1926 se podřídilo finanční kontrole Společnosti národů, na níž se podílelo též Československo.¹⁹¹

---

¹⁸⁹ JINDŘICH, Petr: c. d., s. 32.

¹⁹⁰ KLIMEK, Antonín, KUBŮ, Eduard: c. d., s. 38.

¹⁹¹ Tamtéž.

4. 3. 3 Vztahy s Maďarskem

S Maďarskem Československo nevycházelo příliš dobře. Tyto špatné vztahy nakonec vyústily ve vznik Malé dohody.

Jádrem špatných vztahů mezi Československem a Maďarskem bylo Slovensko a Podkarpatská Rus. Celkem rok a půl trvalo, než Maďarsko uznalo tato dvě území za součást ČSR. Maďaři se snažili dostat Slovensko příslibem autonomie. Tzv. bělehradským příměřím zůstalo Slovensko pod maďarskou správou. V Československé republice byly ale protesty, po kterých byl příslib anulován. Maďaři to chtěli vyřešit násilně, ale nakonec od toho upustili. Když se prezident Karolyi dověděl o tom, jak mají hranice vypadat, podal demisi a na jeho místo nastoupil Béla Kun. Ten chtěl Slovensko udržet za každou cenu. Československo a Rumunsko šlo proto do společné vojenské akce. Skončilo to ale naprostým krachem. Maďaři vytlačili Československo z maďarského území a obsadili velkou část Slovenska, které přetali na půl a vyhlásili zde Slovenskou republiku rad. Dohodoví diplomaté to nakonec vyřešili, (čtyři dny před vyhlášením Slovenské republiky rad) byly definitivně vymezeny hranice. Dohoda se postavila za Československo, i přesto, že překročilo demarkační linii mezi Československem a Maďarskem bez dovolení mocností.¹⁹² Nakonec i přes protesty Maďarů byla podepsána smlouva o československo-maďarských hranicích. Problém bylo Slovensko, kde hranice byly vytvořeny uměle. Smlouva byla podepsána 4. července 1920 pod názvem Trianonská. Maďaři si ovšem nikdy nedali pokoj a požadovali revizi této smlouvy. Následně to vyústilo v Malou dohodu.

4. 4 Československá zahraniční politika a Panevropa

Jak už bylo zmíněno výše, Československá republika neměla moc vřelé vztahy se svými sousedy. Pokud by se realizovaly myšlenky Spojených států evropských, dle představ Coudehove-Kalergiho, Československé republice by to mohlo pomoci zlepšit tyto vztahy. Do tohoto prostoru by nebyly zapojeny jen malé státy v okolí Československé republiky, ale také Francie, což by zajišťovalo podobné zájmy Francie s těmito ostatními státy. Coudehove-Kalergi ve své koncepci Panevropy považoval za zásadní vztah francouzsko-německý. „*Francii přinese bezpečnost a Německu zrovnoprávně-*

---

¹⁹² JINDŘICH, Petr: c. d., s. 41.

ní...¹⁹³ Jejich udobření by však znamenalo svolení Francie z reparačních nároků, tzn. revizi versailleských smluv. Československá zahraniční politika byla ale vytvořená na základě neměnnosti versailleských smluv.¹⁹⁴

Postoj vnitřní politiky ke snahám Coudenhove-Kalergiho by se dal vyjádřit jako tichá podpora a moment tolerance.¹⁹⁵ V Archivu Kanceláře prezidenta republiky jsem našla zprávu obsahující toto: „*Hnutí panevropské, nesené krásnou myšlenkou, bude potřebovat ještě času velmi dlouhého, než spracuje veřejné mínění evropské tak, aby jeho realizace byla aktuální. Dnešní akce je jistě velmi závislá na osobě Coudenhove-Kalergiho, který zároveň způsobuje, že přes snahu po objektivnosti je přece jen orientované německy. Zdá se mi proto správným jeviti o věc plný zájem, přece však s jistou rezervou...*“¹⁹⁶

Coudenhovova aktivita byla sice podporována, ale tato podpora měla své hranice. Jakmile hrozilo, že by tato aktivita mohla být spojována s československou zahraniční politikou, byla podpora zastavena.¹⁹⁷ Toto potvrzuje také Dagmar Moravcová, když píše, že: „*Otevřené spojování panevropských aktivit s čs. politikou však bylo pro oficiální čs. místa spíše nepříjemné.*“¹⁹⁸ Dopad na zahraniční politiku ani nebyl možný, dokud by toto hnutí nebylo oficiálně uznané. Ze zpráv vyslanců v zemích našich sousedů lze vyčíst, že se hnutí rozvíjelo i v dalších zemích, ale v žádné ze zpráv jsem nenašla zmínku o tom, že by to ovlivňovalo nějak zahraniční politiku republiky. Zmínky jsou jen ve výročních zprávách a obsahují informaci o vývoji panevropského hnutí v dané zemi. Například i postoj daných zemí k panevropskému hnutí, přednášková činnost oné pobočky atd.

Avšak ani s ohledem na tyto zprávy nemohu tvrdit, že by tvůrci zahraniční politiky jednali s představiteli ostatních států o podobě soužití v rámci Panevropské unie - oficiálně nikoli. Otevřené spojenectví panevropské myšlenky s československou politikou její představitelé odmítali.¹⁹⁹

---

¹⁹³ MORAVCOVÁ, Dagmar: *Panevropa. Panevropská unie...*, s. 105.

¹⁹⁴ PALČÍKOVÁ, Tereza: c. d., s. 34.

¹⁹⁵ BABÍK, Michal: *Iniciativa...*, s. 80.

¹⁹⁶ Zpráva č.: B 3916/27, Archiv KPR, sign. T41/24.

¹⁹⁷ JEŘÁBEK, Miroslav: c. d., s. 34.

¹⁹⁸ MORAVCOVÁ, Dagmar: *Československo...*, s. 245.

¹⁹⁹ BABÍK, Michal: *Iniciativa...*, s. 82.

Nicméně, jak už jsem psala výše, do Československa přicházely dopisy a zprávy o činnosti Coudehove-Kalergiho a dalších mimo-československých poboček Panevropské unie.

4. 4. 1 Politické zprávy

Politická zpráva z Budapešti roku 1926, měsíce dubna reflektuje panevropské hnutí a osoby, které se k tomuto hnutí kladně vyjádřili. Zpráva obsahuje zmínku o představě Coudehove-Kalergiho, že se jedná o spojení států volnou smlouvou, aniž by se tím vylučovala změnitelnost Trianonu.²⁰⁰ Revize Trianonu by se výrazně dotkla Československé republiky. Dále zpráva zaznamenává úsilí o založení maďarské sekce Panevropské unie. Politické hlášení z téhož města, stejného roku jen jiného měsíce, tentokrát června vypovídá o problému Panevropy týkající se prvního panevropského kongresu. Zaznamenává zvolení předsedy maďarské sekce Jiřího Lukácse. Dále je tu opět zmínka o revizi trianonských hranic: „*Dle jeho (Lukácsovo – pozn. L. M.) instalačního projevu má Panevropa nahradit nedostatky Společnosti národů a uskutečnit automaticky revizi trianonských hranic a tím sloučení Maďarů s odtrženými bratry*“.²⁰¹ Jak jsem psala výše, je zřejmé, že revizí Trianonské smlouvy ve prospěch Maďarska, by Československo ztratilo část svého území, což rozhodně nebylo v republice žádoucí. Ve zprávě je ale ještě jedna zmínka týkající se Československa. Proti Panevropě se údajně v tisku vyjádřil Uj Nemzedék, který ji pokládal za utopii, jež je řízená z Prahy. Myšlenku svobodné celní unii považoval tisk pro Maďarsko na nepřijatelnou.²⁰²

Boj za revizi Trianonských smluv v rámci Panevropy pokračoval, jak dokládají zprávy vyslance Mosera z července roku 1926, opět z Budapešti. Ustanovení maďarské pobočky Panevropské unie údajně znamenalo kulturní způsob boje za revizi mírových hranic Trianonských, garančními a arbitrážními smlouvami, celní unií atd.²⁰³ A vynecháno to není ani v říjnové zprávě: „*Maďaři nemohou chtít Panevropu, protože chtějí*

---

²⁰⁰ Řádná politická zpráva č. IV. za měsíc duben 1926, č. j. 7911/26, MÚA AVČR, fond: Edvard Beneš, k. EB I – 180.

²⁰¹ Řádná politická zpráva č. VI. za měsíc červen 1926, č. j. 10.668/26, MÚA AVČR, fond: Edvard Beneš, k. EB I – 180.

²⁰² Tamtéž.

²⁰³ Řádná politická zpráva č. VII. za měsíc červenec 1926, č. j. 12.267/26, MÚA AVČR, fond: Edvard Beneš, k. EB I – 180.

revisi Trianonu. Hnutí prý je financováno z Francie a z Československa...“²⁰⁴ Stejným tématem se zabývá i odstavec o Panevropě ve výroční zprávě z prosince 1926. Pokud by se Panevropě podařilo docílit odzbrojení a ochrany menšin, oživil by význam paragrafu 19 Paktu Společnosti národů a umožnila by se tím i revize Trianonských smluv. Dle Lukáče v tomto spočíval hlavní význam Panevropy.²⁰⁵ Připojil se k tomu také profesor Falubelyi, který tvrdil, že Panevropa spěje jen k tomu, aby pro Maďarsko nespravedlivé mírové hranice se staly neviditelnými, nikoli aby byly odstraněny.²⁰⁶

Řádná politická zpráva z listopadu 1927 z Budapešti vypovídá o panevropském hnutí v Maďarsku. Tato zpráva by mohla mít dopad i na tehdejší československou zahraniční politiku, neboť se v ní jedná opět o revizi smlouvy z Trianonu. Zde se také píše: „*Maďaři nechtějí ani slyšet o Panevropě, dokud nebude uskutečněna Panhungaria*“.²⁰⁷

Z Německa chodily na Ministerstvo zahraničí též politické výroční zprávy. Zpráva z měsíce října 1929 se zabývala postavením Gustava Stresemanna k Panevropě. Zaznamenává, že se Stresemann účastnil diskuze o Briandovu plánu. Zároveň zpráva reflektuje Briandův panevropský plán v tisku, ve kterém byl živě diskutován. Někteří v něm viděli jen plán mystický, jiný zase snahu upevnit francouzskou hegemonii. Další německý deník „Germania“ tvrdil, že by bylo dobré zůstat na půdě skutečností a uzavírat regionální hospodářské pakty mezi zeměmi, které k tomu měly předpoklady. Na závěr zprávy o Panevropě je zachycena řeč Coudenhove-Kalergiho, který zde podotýkal, že národ německý se nemusel panevropské iniciativy obávat, že byla Panevropa stejně německou nadějí, jako francouzskou.²⁰⁸

Ve složce zpráv z Vídně, kde sídlil generální sekretariát, se nacházejí především dopisy, které zasílal Coudenhove Benešovi, nebo Masarykovi. Tyto dopisy jsou v práci citovány v kapitolách zachycující postoj těchto dvou státníků k Panevropě.

---

²⁰⁴ Řádná politická zpráva č. VIII. za měsíc srpen a září 1926, č. j. 13.980/26, MÚA AVČR, fond: Edvard Beneš, k. EB I – 180.

²⁰⁵ Řádná politická zpráva č. XI. za měsíc listopad 1926, č. j. 17.925/26, MÚA AVČR, fond: Edvard Beneš, k. EB I – 180.

²⁰⁶ Tamtéž.

²⁰⁷ Řádná politická zpráva č. X. za měsíc říjen 1927, č. j. 15.552/1927, MÚA AVČR, fond: Edvard Beneš, K. EB I – 181.

²⁰⁸ III. Periodická zpráva politická za měsíce červenec, srpen a září 1929, č. j. 1522/29, MÚA AVČR, fond: Edvard Beneš, k. 193.

Reflexe panevropské činnosti v zahraničí může dokazovat, že československá zahraniční politika brala ohled na Panevropu. Spíše z toho ale vyplývá, že elity první republiky o Panevropské unii věděli, sledovali její vývoj a čekali, co z toho vyplyne. Každý z významných osobností první republiky, který se s Coudenhovo myšlenkou seznámil, na ni měl vlastní názor a podrobil ji kritice. Nicméně, až na pár detailů s jeho koncepcí tyto osobnosti souhlasily.

V případě, že by se Panevropa, tak jak si ji vysnil hrabě Richard, realizovala, Československu by to mohlo pomoci. Jako nově vzniklý stát, by mělo oporu ve větším celku. Otázkou je, zda by se Československo a sousední země přenesly přes konflikty týkající se hranic versailleského systému. Na případu Maďarska je vidět, že jim revize Trianonské smlouvy opravdu „ležela v žaludku“ a byla by to zajisté překážka k připojení se do Panevropy. Pokud by se revize Trianonské smlouvy vyvinula ve prospěch Maďarska, nebylo by spokojené Československo. Myslím, že toto si uvědomovaly i politické špičky států, kterých se to týkalo. Masaryk měl pravdu, když tehdy řekl, že pro Panevropu ještě nedozrál čas. I kvůli těmto problémům, které by s sebou sjednocení neslo, se domnívám, že nemohla být myšlenka Coudenhove-Kalergiho oficiálně československou vládou podporována.

Podobné je to s otázkou, zda československá politika – zahraniční měla dopad na koncepci Panevropy. Myslím si, že nikoli. Stěžejní pro Panevropu byl vztah německo-francouzský. Coudenhove se československým občanem stal na základě poválečných hranic a i přesto, že iniciativy Panevropy mohly vycházet z Prahy a byly Benešem a finančně i Masarykem podporované, nebyl důvod koncepci Spojených států evropských upravovat podle toho, kam směřovala československá zahraniční politika.

Prospěch z uskutečnění by mohlo mít československé hospodářství. České země vyvážely cukr, dřevo, textil a uhlí a to především do Německa, které, jak je známo, mělo do Spojených států evropských náležet také. Snížení cel by tedy mohlo hospodářství prospět. Nakonec, co dokážou vysoká cla s dovozem, se projevilo za velké hospodářské krize ve 30. letech, kdy vývoz československých surovin klesl. Československá obchodní politika byla charakterizovaná snahou o vybudování co možná nejužších hospodářských vztahů k cizině. Mělo to úspěch, neboť Československo mělo řadu obchodních smluv, z nichž celá řada byla celně tarifní.²⁰⁹ Československo mělo celně-tarifní smlou-

---

²⁰⁹ Historický přehled čs. celní a obchodní politiky, Archiv MZV, sekce II., k. 664.

vy s Francií, Itálií a Rakouskem. Úspěch ale nebyl úplný. Některé státy dávaly předost zvyšování ochrany své vlastní výroby před usnadněním vzájemných hospodářských vztahů.²¹⁰ I přes nepříznivé skutečnosti hodlalo Československo setrvat ve svém tradičním směru obchodní politiky. Můžeme to považovat za důkaz toho, že zrušení cel v rámci Panevropské unie by Československá republika uvítala.

---

²¹⁰ Historický přehled čs. celní a obchodní politiky, Archiv MZV, sekce II., k. 664.

5. Závěr

Panevropská unie Coudenhove-Kalergiho poskytovala novou nadějí, že už nedojde k nové velké válce. Ale i přesto se hnutí nepodařilo v meziválečných letech realizovat. Lze si to vysvětlit i obavami a nejistotou, která v poválečné Evropě přetrvávala. To se týká také Československa, které jako nově vzniklý stát mělo jiné problémy, než organizovat ideu Spojených národů evropských.

Bádáním jsem potvrdila, že postoj československé zahraniční či hospodářské politiky k myšlenkám Panevropské unie nebyl odmítavý. Panevropská unie neměla na prvorepublikovou zahraniční politiku téměř žádný dopad. A platí to i naopak, Coudenhove-Kalergi své myšlenky nepřizpůsobil potřebám československé politiky. Nebyl důvod. V Československé sekci měl sice oporu a byl československým občanem, avšak Německo, a především jeho vztah k Francii byl pro ideje Panevropy prvořadý. Mimo jiné to také dokládá, že hrabě nevyklučoval revizi Trianonské smlouvy, jež by Československu sebrala část území. Zároveň si uvědomoval, že Československo nestojí ještě pevně na nohou a že se také může zhroutit. Též práce prokázala, že představitelé zahraniční politiky nejevili nadšení, pokud se toto hnutí začalo spojovat s československou zahraniční politikou. Zároveň nelze jednoznačně tvrdit, že Panevropě byla v Československé republice vyjadřována jen podpora. Existovali mezi československými politiky také odpůrci, kteří naopak považovali Panevropu za ohrožení.

Dále jsem došla k závěru, že jak Edvard Beneš, tak i Tomáš G. Masaryk myšlenku sice podporovali, ovšem i tato podpora měla své hranice, které končily právě tam, kde už by Richardova iniciativa mohla být spojována s oficiální československou politikou. Masarykovi byly myšlenky mladého hraběte poměrně sympatické a jeho snahy mu byly blízké, nicméně tvrdil, že pro ně není vhodná doba. Hnutí přesto podporoval a to především finančně. Podobného názoru byl i Beneš, jež tvrdil, že se politici touto otázkou ještě příliš nezabývali a uskutečnění Panevropy zřejmě nebude v blízké době. I on hnutí podporoval, například výše zmiňovaným diplomatickým pasem pro jeho zakladatele. Podceňovat také nelze podporu v podobě kontaktů, které Coudenhove prostřednictvím těchto dvou státníků získával. Podobný přístup k Panevropě choval i Rudolf Hotowetz. Ten panevropské ideje nezamítal, upozorňoval však na některé nedostatky. Ně-

kolikrát o Panevropě hovořil ve svých přednáškách, též ji však nepovažoval za brzy uskutečnitelnou.

Jako další cíl jsem si vytyčila zjistit, jak fungovaly československé pobočky Panevropské unie. Lze konstatovat, že se pobočky slibně rozvíjely. Fungovaly ve velkých městech v Čechách i na Moravě (Praha, Plzeň, Brno, Olomouc). Sekce Panevropské unie byly aktivní v přednáškové činnosti a aktivně se zapojovali také mladí lidé. Toto se dá potvrdit především pro dvacátá léta, kdy se této činnosti dařilo. Dokonce zde hostovaly i významné osobnosti a dobře se rozvíjela také spolupráce Čechů a Němců. Teprve později, ve třicátých letech, docházelo k roztržkám mezi Coudenhovem a představiteli československých poboček Panevropské unie.

Druhá světová válka přerušila panevropské aktivity. Richard byl nucený emigrovat. Po konci druhé světové války se archivy Panevropské unie ocitly díky Rudé armádě v Moskvě, kde jsou dodnes. Ani po válce Coudenhove-Kalergi své aktivity nevzdal, ale jeho návrhy přebily jiné v podobě Montánní unie, později Evropského hospodářského společenství a EURATOMu. Je však nutné dodat, že myšlenky Coudenhove-Kalergiho nezmizely docela. Panevropská unie dokonce existuje i do dnešní doby a její předsedou v Čechách je doc. Dr. Rudolf Kučera, CSc.

6. Prameny a literatura

Archivy

Masarykův ústav archiv Akademie věd ČR, fond: Edvard Beneš, k. EB I – 159, EB I – 180, EB I – 181, EB I – 193.

Archiv Kanceláře prezidenta republiky, Dr. Coudenhove-Kalergi – Panevropa, sign. T41/24.

Archiv Ministerstva zahraničních věcí, ZÚ Vídeň, k. 13, II. sekce zpravodajská – k. 664.

Archiv Národního technického muzea, Paměti Rudolfa Hotowetze, F. 524, k. II, III.

Paměti

COUDENHOVE-KALERGI, Richard: *Ein Leben für Europa*, Berlín 1966.

COUDENHOVE-KALERGI, Micu: *Paměti hraběnky Micu Coudenhove-Kalergi, která žila na zámku v Poběžovicích*, Domažlice 2006.

Dobová literatura – knihy

COUDENHOVE-KALERG, Richard: *Pan-Evropa*, Praha 1993.

Dobová literatura – časopisy

Časopis Paneuropa

1925

COUDENHOVE-KALERGI, Richard: Paneuropäische Union, in: *Paneuropa*, č. 1, s. 28-29.

COUDENHOVE-KALERGI, Richard: Rundfrage: 1) Halten Sie die Schaffung der Vereinigten Staaten von Europa für notwendig?, 2) Halten Sie das Zustandekommen der Vereinigten Staaten von Europa für möglich?, in: *Paneuropa*, č. 1., s. 14-163.

II. Paneuropa, 14. Europäische Kriegsgefahr, in: *Paneuropa*, č., s. 21.

Die Paneuropa-Bewegung, in: *Paneuropa*, č. 1, s. 21.

1927

Stimmen über Paneuropa, Dr. Edvard Beneš, Außenminister der Č. S. R., in *Paneuropa*, č. 1, s. 35.

Die Paneuropa-Bewegung, in: *Paneuropa*, č. 2, s. 22-29.

Die Paneuropa-Bewegung, in: *Paneuropa*, č. 3, s. 29.

Die Paneuropa-Bewegung, in: *Paneuropa*, č. 4, s. 22-28.

Die Paneuropa-Bewegung, in: *Paneuropa*, č. 5, s. 24-36.

1928

Die Paneuropa Bewegung, in: *Paneuropa*, č. 2, s. 22.

Die Paneuropa Bewegung, in: *Paneuropa*, č. 4, s. 22.

Die Paneuropa Bewegung, in: *Paneuropa*, č. 5, s. 36.

Die Pressechronik, in: *Paneuropa*, č. 7, s. 35.

1929

Die Paneuropa Bewegung, in: *Paneuropa*, č. 5, s. 32-33.

Die Paneuropa Bewegung, in: *Paneuropa*, č. 7, s. 37.

Die Pressechronik, in: *Paneuropa*, č. 7, s. 34-35.

Literatura knihy

BABÍK, Michal: *Iniciativa Aristide Brianda 1929-1930 a Československo*, Brno 2006.

GONĚC, Vladimír: *Evropská idea: idea mírové, kooperující a sjednocující se Evropy*, Brno 2007.

JEŘÁBEK, Miroslav: *Za silnou střední Evropu. Středoevropské hnutí mezi Budapeští, Vídní a Brnem v letech 1925-1939*, Praha 2008.

JINDŘICH, Petr: *Československo a vznik Malé dohody: možnosti a limity poválečné spolupráce zemí střední a jihovýchodní Evropy*, Praha 2008. Bakalářská práce. Univer-

zita Karlova v Praze. Fakulta sociálních věd. Dostupné také na <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/8000939952/?lang=cs>.

KAPLAN, Antonín: *Příspěvek k vývoji „panevropského hnutí“ ve třicátých letech 20. století*, Praha 2008. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Dostupné také na <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/8001100322/?lang=cs>.

KLIMEK, Antonín: *Boj o Hrad I.*, Praha 1996.

KLIMEK, Antonín, KUBŮ, Eduard: *Československá zahraniční politika 1918-1938*, Praha 1995.

MAŠEK, Petr: *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 1999.

MORAVCOVÁ, Dagmar: *Československo, Německo a evropská hnutí 1929-1932*, Ústí nad Orlicí 2001.

PALČÍKOVÁ, Tereza: *Koncepce střední Evropy v myšlení Masaryka, Beneše a Coudehove-Kalergiho*, Brno 2006. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně. Fakulta sociálních studií.

Dostupné také na http://is.muni.cz/th/76991/fss_b/Bakalarska_prace.txt.

SCHELLE, Karel, VESELÁ, Renata, VOJÁČEK, Ladislav, HLOUŠEK, Jaroslav: *Historie integračních koncepcí a jejich vyústění v EU*, Ostrava 2007.

SOUBIGOU, Alain: *Tomáš Garrigue Masaryk*, Praha 2004.

Literatura – články

AMERY, Leopold, Stennett: The British Empire and the Pan-European Idea, in: *Journal of the Royal Institute of International Affairs*, r. 9, č. 1 (1/1930), s. 1-22.

BABÍK, Michal: Liberecká přednáška Richarda Nikolaa Coudehove-Kalergiho a její vliv na koncepci Panevropy, in: *Fontes Nissae*, r. 2006, č. 7, s. 154-159.

BĚLOUŠEK, Daniel: Panevropa ve dvacátých letech, in: *Střední Evropa*, r. 11, č. 52, s. 95-109.

COUDENHOVE-KALERGI, Richard: Europe To-Morrow, in: *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1931-1939)*, r. 18, č. 5 (9-10/1939), s. 623-640.

COUDENHOVE-KALERGI, Richard: The Pan-European Outlook, in: *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1931-1939)*, r. 10, č. 5 (9/1931), s. 638-651.

DAWSON, William, Harbutt: The Pan-European Movement, in: *The Economic Journal*, r. 37, č. 145 (4/1927), s. 62-67.

GONĚC, Vladimír: Milan Hodža before "Milan Hodža". His early schemes and concepts Europe, in: *In between enthusiasm and pragmatism: how to construct Europe?: six studies*, Brno 2008, s. 66-107.

KUČERA, Rudolf: Stále aktuální kořeny a počátky evropské integrace, in: *Přítomnost*, 200901-200903, Zima, s. 14-17.

Dostupné také na http://czech.pritomnost.cz/files/2009Flash/2009_4.

KUNZ, Josef, Laurenz: Pan-Europe, The Marshall Plan Countries and the Western European Union, in: *The American Journal of International Law*, r. 42, č. 4 (10/1948), s. 868-877.

MORAVCOVÁ, Dagmar: Panevropa. Panevropská unie mezi dvěma světovými válkami (1.část), in: *Střední Evropa*, r. 1997, č. 13 (70), s. 101-111.

ORLUC, Katiana: A last Stronghold against Fascism and National Socialism? The Pan-European Debate over the Creation of a European Party in 1932, in: *Journal of European Integration History*, r. 8, č. 2, s. 23-43.

Politický program Panevropské unie Čech a Moravy, in: *Střední Evropa*, r. 1997, č. 69, s. 118-119.

PONS, Vittorio: Počátky myšlenky panevropanství, in: *Masaryk a myšlenka evropské jednoty*, Praha 1992. s. 17-29.

POSSELT, Martin: Richard Coudenhove-Kalergi, Panevropa a Rakousko v letech 1940-1950, in: *Střední Evropa*, č. 44-45, r. 1994, s. 139-156.

VILANNUEVA, Daniel: Richard von Coudenhove-Kalergi's „Pan-Europa“ as Elusive „Object of Longing“, in: *Rocky Mountain Review of Language and Literature*, r. 59, č. 2 (2005), s. 67-80.

Internetové zdroje

http://www.pobezovice.cz/?module=dokument&action=display_dokument&id=3069

<http://www.libri.cz/databaze/kdo20/search.php>